

CHAMBRE DES REPRÉSENTANTS
DE BELGIQUE

21 septembre 2011

PROPOSITION DE LOI

**modifiant le Code de la nationalité belge
afin de rendre l'acquisition
de la nationalité belge neutre
du point de vue de l'immigration**

**AVIS DU CONSEIL D'ÉTAT
N° AVIS 49.941/AG/2/V
DES 16 ET 23 AOÛT 2011**

Documents précédents:

Doc 53 0476/ (2010/2011):
001: Proposition de loi de Mme Van Cauter et consorts.
002 à 010: Amendements.

BELGISCHE KAMER VAN
VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

21 september 2011

WETSVOORSTEL

**tot wijziging van het Wetboek
van de Belgische Nationaliteit teneinde
het verkrijgen van de Belgische nationaliteit
migratieneutraal te maken**

**ADVIES VAN DE RAAD VAN STATE
NR. 49.941/AV/2/V
VAN 16 EN 23 AUGUSTUS 2011**

Voorgaande documenten:

Doc 53 0476/ (2010/2011):
001: Wetsvoorstel van mevrouw Van Cauter c.s.
002 tot 010: Amendementen.

N-VA	:	Nieuw-Vlaamse Alliantie	
PS	:	Parti Socialiste	
MR	:	Mouvement Réformateur	
CD&V	:	Christen-Democratisch en Vlaams	
sp.a	:	socialistische partij anders	
Ecolo-Groen!	:	Ecologistes Confédérés pour l'organisation de luttes originales — Groen	
Open Vld	:	Open Vlaamse liberalen en democraten	
VB	:	Vlaams Belang	
cdH	:	centre démocrate Humaniste	
LDD	:	Lijst Dedecker	
INDEP-ONAFH	:	Indépendant - Onafhankelijk	
Abréviations dans la numérotation des publications:		Afkortingen bij de nummering van de publicaties:	
DOC 53 0000/000:	Document parlementaire de la 53 ^{ème} législature, suivi du n° de base et du n° consécutif	DOC 53 0000/000:	Parlementair document van de 53 ^e zittingsperiode + basisnummer en volgnummer
QRVA:	Questions et Réponses écrites	QRVA:	Schriftelijke Vragen en Antwoorden
CRIV:	Version Provisoire du Compte Rendu intégral (couverture verte)	CRIV:	Voorlopige versie van het Integraal Verslag (groene kaft)
CRABV:	Compte Rendu Analytique (couverture bleue)	CRABV:	Beknopt Verslag (blauwe kaft)
CRIV:	Compte Rendu Intégral, avec, à gauche, le compte rendu intégral et, à droite, le compte rendu analytique traduit des interventions (avec les annexes) (PLEN: couverture blanche; COM: couverture saumon)	CRIV:	Integraal Verslag, met links het definitieve integraal verslag en rechts het vertaald beknopt verslag van de toespraken (met de bijlagen) (PLEN: witte kaft; COM: zalmkleurige kaft)
PLEN:	Séance plénière	PLEN:	Plenum
COM:	Réunion de commission	COM:	Commissievergadering
MOT:	Motions déposées en conclusion d'interpellations (papier beige)	MOT:	Moties tot besluit van interpellaties (beigekleurig papier)
Publications officielles éditées par la Chambre des représentants		Officiële publicaties, uitgegeven door de Kamer van volksvertegenwoordigers	
Commandes:		Bestellingen:	
Place de la Nation 2		Natieplein 2	
1008 Bruxelles		1008 Brussel	
Tél.: 02/ 549 81 60		Tel.: 02/ 549 81 60	
Fax: 02/549 82 74		Fax: 02/549 82 74	
www.lachambre.be		www.dekamer.be	
e-mail: publications@lachambre.be		e-mail: publicaties@dekamer.be	

Le Conseil d'État, assemblée générale de la section de législation et deuxième chambre des vacances, saisi par le Président de la Chambre des représentants le 4 juillet 2011 d'une demande d'avis, dans un délai de trente jours prorogé au 9 septembre 2011 ^(*), sur l'amendement n° 124 à une proposition de loi "modifiant le Code de la nationalité belge afin de rendre l'acquisition de la nationalité belge neutre du point de vue de l'immigration" (*Doc. parl.*, Chambre, 2010-2011, n° 53-0476/010) après avoir examiné l'affaire en ses séances des 16 août 2011 (assemblée générale) et 23 août 2011 (deuxième chambre des vacances), a donné l'avis suivant:

I. La portée de l'amendement

1. L'amendement, qui tend à remplacer l'ensemble des dispositions matérielles de la proposition de loi "modifiant le Code de la nationalité belge afin de rendre l'acquisition de la nationalité belge neutre du point de vue de l'immigration" tend, pour l'essentiel à:

— insérer un certain nombre de définitions dans le Code de la nationalité belge, notamment celle de "faits personnels graves" dont il est question dans la procédure proposée d'acquisition de la nationalité ¹;

— remplacer les différentes procédures d'acquisition ² de la nationalité belge (par déclaration de nationalité, par option, par le conjoint étranger d'une personne belge, en raison de la possession d'état de Belge et par naturalisation) par deux procédures d'acquisition de la nationalité belge (par déclaration de nationalité et par naturalisation fondée sur des "mérites exceptionnels") ³, la déclaration connaissant quatre variantes, à savoir, pour l'essentiel, (1°) le séjour légal depuis la naissance en Belgique ⁴, (2°) le séjour légal en Belgique depuis cinq ans avec la preuve de l'"intégration sociale" et de la "participation économique" de l'intéressé ⁵, (3°) le séjour légal en Belgique depuis cinq ans accompagné de l'"intégration sociale" et de liens matrimoniaux ou parentaux avec un

¹ Article 1er de l'amendement (article 2 proposé du Code de la nationalité belge). Les "faits personnels graves" peuvent, selon l'article 15, § 3, proposé du même Code, justifier un avis négatif du parquet à l'acquisition de la nationalité sur déclaration.

² Il est rappelé qu'en vertu de l'article 1er du Code de la nationalité, "l'obtention de la nationalité s'appelle acquisition ou attribution, suivant qu'elle est ou non subordonnée à un acte volontaire de l'intéressé tendant à cette obtention".

³ Articles 8 et 13 de l'amendement (articles 12*bis* à 21 proposé du Code de la nationalité belge et abrogation proposée de l'article 25, alinéas 2 et 3 du même Code).

⁴ Article 12*bis*, 1°, proposé du Code de la nationalité belge.

⁵ Article 12*bis*, 2°, proposé du Code de la nationalité belge.

(*) Par courriel du 15 juillet 2011.

De Raad van State, algemene vergadering van de afdeling Wetgeving en tweede vakantiekamer, op 4 juli 2011 door de Voorzitter van de Kamer van volksvertegenwoordigers hem, binnen een termijn van dertig dagen verlengd tot 9 september 2011 ^(*), van advies te dienen over het amendement nr. 124 bij een wetsvoorstel "tot wijziging van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit teneinde het verkrijgen van de Belgische nationaliteit migratieneutraal te maken" (*Parl. St. Kamer*, 2010-2011, nr. 53-0476/010) heeft, na de zaak te hebben onderzocht op de zittingen van 16 augustus 2011 (algemene vergadering) en 23 augustus 2011 (tweede vakantiekamer), het volgende advies gegeven:

I. Strekking van het amendement

1. Het amendement, dat de vervanging beoogt van alle materiële bepalingen van het wetsvoorstel "tot wijziging van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit teneinde het verkrijgen van de Belgische nationaliteit migratieneutraal te maken" strekt er hoofdzakelijk toe:

— in het Wetboek van de Belgische Nationaliteit een aantal definities in te voegen, inzonderheid die van "gewichtige feiten eigen aan de persoon" waarvan sprake is in de voorgestelde procedure ter verkrijging van de nationaliteit¹;

— de onderscheiden procedures ter verkrijging² van de Belgische nationaliteit (door nationaliteitsverklaring, door nationaliteitskeuze, door de vreemde echtgenoot van een Belg, wegens het bezit van de staat van Belg en door naturalisatie) te vervangen door twee procedures ter verkrijging van de Belgische nationaliteit (door nationaliteitsverklaring en door naturalisatie gegrond op "buitengewone verdiensten")³, waarbij er voor de nationaliteitsverklaring vier varianten bestaan, namelijk in hoofdzaak (1°) het wettelijk verblijf in België sedert de geboorte⁴, (2°) het wettelijk verblijf in België sedert vijf jaar met bewijs van de "maatschappelijke integratie" en de "economische participatie" van de betrokkene⁵, (3°) het wettelijk verblijf in België sedert vijf jaar met bewijs dat de

¹ Artikel 1 van het amendement (voorgesteld artikel 2 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit). "Gewichtige feiten eigen aan de persoon" kunnen volgens het voorgestelde artikel 15, § 3, van hetzelfde Wetboek grond opleveren voor een negatief advies van het parket over de verkrijging van de nationaliteit door nationaliteitsverklaring.

² Er wordt aan herinnerd dat krachtens artikel 1 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit "verwerving van de nationaliteit verkrijging of toekenning genaamd (wordt) al naargelang zij al dan niet afhangt van een vrijwillige handeling van de belanghebbende met het oog op deze verwerving".

³ Artikelen 8 en 13 van het amendement (voorgestelde artikelen 12*bis* tot 21 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit en voorgestelde opheffing van artikel 25, tweede en derde lid, van hetzelfde Wetboek).

⁴ Voorgesteld artikel 12*bis*, 1°, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit.

⁵ Voorgesteld artikel 12*bis*, 2°, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit.

(*) Door e-mail van 15 juli 2011..

Belge⁶ et (4°) le séjour légal en Belgique depuis dix ans assorti de la preuve de la participation du demandeur “à la vie de sa communauté d'accueil”⁷ (les variantes mentionnées aux 2°, 3° et 4° requièrent toutes “la preuve de la connaissance d'une des trois langues nationales officielles”);

— instaurer une procédure facilitée tendant à l'obtention d'un nom et d'un prénom s'il y a lieu⁸;

— fixer des règles relatives au séjour légal ininterrompu pour l'acquisition et le recouvrement de la nationalité belge⁹;

— revoir les règles en matière d'attribution de la nationalité belge en raison de la naissance en Belgique¹⁰;

— transférer le règlement de l'attribution de la nationalité belge par effet collectif d'un acte d'acquisition de l'article 12 à l'article 11, § 2, alinéa 1er, 2°, du Code de la nationalité belge¹¹;

— prévoir de nouvelles règles en matière de perte et de déchéance de la nationalité belge¹²;

— habiliter le Roi à déterminer les pays dans lesquels l'impossibilité ou des difficultés sérieuses existent à se procurer un document équivalent à l'acte de naissance¹³;

— établir un droit d'enregistrement de 150 euros sur les procédures d'acquisition de la nationalité belge¹⁴.

betrokkene “maatschappelijk geïntegreerd is” en gehuwd is met of de ouder is van een Belg⁶ en (4°) het wettelijk verblijf in België sedert tien jaar met het bewijs dat de aanvrager “aan het leven van zijn onthaalgemeenschap” deelneemt⁷ (waarbij de varianten vermeld onder 2°, 3° en 4° alle vereisen dat de betrokkene “het bewijs levert van zijn kennis van één van de drie officiële landstalen”);

— een vereenvoudigde procedure in te voeren om in voorkomend geval een naam en een voornaam te verkrijgen⁸;

— regels vast te stellen betreffende het ononderbroken wettelijk verblijf voor het verkrijgen of herkrijgen van de Belgische nationaliteit⁹;

— de regels inzake de toekenning van de Belgische nationaliteit op grond van de geboorte in België te herzien¹⁰;

— de regeling van de toekenning van de Belgische nationaliteit als gezamenlijk gevolg van een akte van verkrijging over te hevelen van artikel 12 naar artikel 11, § 2, eerste lid, 2°, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit¹¹;

— te voorzien in nieuwe regels inzake verlies en vervalverklaring van de Belgische nationaliteit¹²;

— de Koning ertoe te machtigen te bepalen in welke landen het onmogelijk of zeer moeilijk is zich een document te verschaffen dat gelijkwaardig is met een akte van geboorte¹³;

— een registratierecht van 150 euro te heffen op de procedures ter verkrijging van de Belgische nationaliteit¹⁴.

⁶ Article 12bis, 3°, proposé du Code de la nationalité belge

⁷ Article 12bis, 4°, proposé du Code de la nationalité belge.

⁸ Article 8 de l'amendement (article 15, § 1er, alinéa 3, proposé du Code de la nationalité belge).

⁹ Articles 4 et 12 de l'amendement (articles 7bis et 24 proposés du Code de la nationalité belge).

¹⁰ Articles 5 et 6 de l'amendement (article 11 proposé du Code de la nationalité belge et abrogation proposée de l'article 11bis du même Code).

¹¹ Articles 5 et 7 de l'amendement (article 11, § 2, alinéa 1er, 2°, du Code de la nationalité belge et abrogation proposée de l'article 12 du Code de la nationalité belge).

¹² Articles 9 à 11 de l'amendement (modifications proposées de l'article 22 du Code de la nationalité belge et articles 23, § 1er, 1°, et 23bis proposés du même Code).

¹³ Article 3 de l'amendement (article 5, § 1er, alinéa 2, proposé du Code de la nationalité belge).

¹⁴ Articles 14 à 16 de l'amendement (intitulé proposé du titre 1er du Code des droits d'enregistrement, d'hypothèque et de greffe, modification proposée de l'article 237 du même Code et article 238 proposé du même Code).

⁶ Voorgesteld artikel 12bis, 3°, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit.

⁷ Voorgesteld artikel 12bis, 4°, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit.

⁸ Artikel 8 van het amendement (voorgesteld artikel 15, § 1, derde lid, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit).

⁹ Artikelen 4 en 12 van het amendement (voorgestelde artikelen 7bis en 24 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit).

¹⁰ Artikelen 5 en 6 van het amendement (voorgesteld artikel 11 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit en voorgestelde opheffing van artikel 11bis van hetzelfde Wetboek).

¹¹ Artikelen 5 en 7 van het amendement (voorgesteld artikel 11, § 2, eerste lid, 2°, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit en voorgestelde opheffing van artikel 12 van hetzelfde Wetboek).

¹² Artikelen 9 tot 11 van het amendement (voorgestelde wijzigingen van artikel 22 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit en voorgestelde artikelen 23, § 1, 1°, en 23bis van hetzelfde Wetboek).

¹³ Artikel 3 van het amendement (voorgesteld artikel 5, § 1, tweede lid, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit).

¹⁴ Artikelen 14 tot 16 van het amendement (voorgesteld opschrift van titel 1 van het Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten, voorgestelde wijziging van artikel 237 van hetzelfde Wetboek en voorgesteld artikel 238 van hetzelfde Wetboek).

II. Observations générales

A. La répartition des compétences entre la Chambre des représentants et le Sénat

2. L'attention du Parlement est attirée sur les considérations suivantes en ce qui concerne l'application en l'espèce des articles 74, 77 et 78 de la Constitution, compte tenu des articles 8 et 9 de la Constitution.

3. Les dispositions pertinentes des articles 8, 9, 74 et 77 de la Constitution sont rédigées comme suit:

— Article 8, alinéas 1er et 2:

“La qualité de Belge s’acquiert, se conserve et se perd d’après les règles déterminées par la loi civile.

La Constitution et les autres lois relatives aux droits politiques, déterminent quelles sont, outre cette qualité, les conditions nécessaires pour l’exercice de ces droits”.

— Article 9:

“La naturalisation est accordée par le pouvoir législatif fédéral”.

— Article 74, 1°:

“Par dérogation à l’article 36, le pouvoir législatif fédéral s’exerce collectivement par le Roi et la Chambre des représentants pour:

1° l’octroi des naturalisations”.

— Article 77, alinéa 1er, 9°:

“La Chambre des représentants et le Sénat sont compétents sur un pied d’égalité pour:

9° l’organisation des cours et tribunaux”.

En vertu de l’article 78 de la Constitution, les matières autres que celles mentionnées aux articles 74 et 77 relèvent de la procédure bicamérale imparfaite.

4. La compétence conférée à la Chambre des représentants par les articles 9 et 74, 1°, de la Constitution d’accorder les naturalisations implique, par dérogation aux pouvoirs d’exécution des lois attribués au Roi par l’article 108 de la Constitution, celle d’accomplir un acte d’administration¹⁵.

L’article 74 de la Constitution se limite à conférer pareille compétence à la Chambre, et ne contient aucune attribution relative à la compétence exclusive de cette assemblée quant aux conditions s’appliquant aux naturalisations.

¹⁵ J. Velu, *Droit public*, Bruxelles, Bruylant, 1986, n° 462, p. 709 et 710.

II. Algemene opmerkingen

A. Verdeling van de bevoegdheden tussen de Kamer van volksvertegenwoordigers en de Senaat

2. Het Parlement wordt opmerkzaam gemaakt op de volgende overwegingen aangaande de toepassing in dit geval van de artikelen 74, 77 en 78 van de Grondwet, rekening houdend met de artikelen 8 en 9 van de Grondwet.

3. De relevante bepalingen van de artikelen 8, 9, 74 en 77 van de Grondwet luiden als volgt:

— Artikel 8, eerste en tweede lid:

“De staat van Belg wordt verkregen, behouden en verloren volgens de regelen bij de burgerlijke wet gesteld.

De Grondwet en de overige wetten op de politieke rechten bepalen welke de vereisten zijn waaraan men moet voldoen, benevens de staat van Belg, om die rechten te kunnen uitoefenen”.

— Artikel 9:

“Naturalisatie wordt verleend door de federale wetgevende macht”.

— Artikel 74, 1°:

“In afwijking van artikel 36 wordt de federale wetgevende macht gezamenlijk uitgeoefend door de Koning en de Kamer van volksvertegenwoordigers voor:

1° het verlenen van naturalisaties”.

— Artikel 77, eerste lid, 9°:

“De Kamer van volksvertegenwoordigers en de Senaat zijn gelijkelijk bevoegd voor:

9° de organisatie van de hoven en rechtbanken”.

Krachtens artikel 78 van de Grondwet geldt voor de andere aangelegenheden dan die bedoeld in de artikelen 74 en 77 de procedure van het onvolledige bicameralisme.

4. De bevoegdheid om naturalisaties te verlenen, die bij de artikelen 9 en 74, 1°, van de Grondwet aan de Kamer van volksvertegenwoordigers is opgedragen, houdt, met afwijking van de bevoegdheid tot uitvoering van de wetten die bij artikel 108 van de Grondwet aan de Koning is opgedragen, de bevoegdheid in om bestuurshandelingen te stellen¹⁵.

Artikel 74 van de Grondwet beperkt zich ertoe die bevoegdheid aan de Kamer toe te wijzen en bevat geen enkele bepaling betreffende de exclusieve bevoegdheid van die vergadering inzake de voorwaarden die voor naturalisaties gelden.

¹⁵ J. Velu, *Droit public*, Bruylant, 1986, nr. 462, blz. 709 en 710.

La compétence relative à l'octroi de la naturalisation doit s'exercer dans le respect des lois. Il est donc admissible que le législateur détermine ces conditions¹⁶, ainsi qu'il est prévu aux articles 19 et 21 proposés du Code de la nationalité belge (article 8 de l'amendement).

Ce faisant, il ne peut toutefois priver la Chambre des représentants de tout pouvoir d'appréciation, la naturalisation étant "conçue comme une faveur qui peut être octroyée par l'État [et] faisant l'objet d'une appréciation discrétionnaire [...]"¹⁷, les limites apportées à ce pouvoir devant en conséquence rester proportionnées. En ce qu'il supprime tout pouvoir d'appréciation à la Chambre dans l'hypothèse envisagée, l'article 23bis, § 4, proposé du Code de la nationalité belge (article 11 de l'amendement) s'expose à critique sur ce point, et ce d'autant que, vu le maintien de l'article 23, § 9, première phrase, du Code de la nationalité belge, aux termes duquel "[l]a personne qui a été déchue de la nationalité belge ne peut redevenir belge que par naturalisation", la déchéance prévue par l'article 23 du Code ne fait pas obstacle, quant à elle, au recouvrement de la nationalité belge par naturalisation.

5. La question se pose par ailleurs de l'exacte qualification de certaines des dispositions de l'amendement qui portent sur la compétence des juridictions judiciaires, du ministère public et de la procédure judiciaire, au regard des articles 77, alinéa 1er, 9°, et 78 de la Constitution.

Sur cette question, saisie de dispositions comparables quant à leur objet à certaines dispositions de l'amendement, la section de législation du Conseil d'État a exposé ce qui suit dans un avis 48.118/2 du 16 juin 2010:

"L'avant-projet de loi concerne notamment la déchéance de la nationalité belge prononcée par le juge pénal sur réquisition du ministère public (article 23bis en projet) et l'action en

De bevoegdheid betreffende het verlenen van naturalisaties moet uitgeoefend worden met inachtneming van de wetten. Er kan dan ook worden aanvaard dat de wetgever die voorwaarden bepaalt¹⁶, zoals geschiedt in de voorgestelde artikelen 19 en 21 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit (artikel 8 van het amendement).

Daarbij mag de wetgever de Kamer van volksvertegenwoordigers evenwel niet elke beoordelingsbevoegdheid ontnemen, aangezien naturalisatie beschouwd wordt als een gunst die door de Staat kan worden verleend en ter vrije beoordeling staat¹⁷, zodat de perken die aan die bevoegdheid worden gesteld in verhouding moeten blijven. Voor zover het voorgestelde artikel 23bis, § 4, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit (artikel 11 van het amendement) in het beoogde geval de Kamer elke beoordelingsbevoegdheid ontneeft, staat die bepaling op dit punt bloot aan kritiek, temeer daar, rekening houdend met de instandhouding van artikel 23, § 9, eerste zin, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit, naar luid waarvan "hij die van de staat van Belg vervallen is verklaard, (...) alleen door naturalisatie opnieuw Belg [kan] worden", de vervallenverklaring waarin artikel 23 van het Wetboek voorziet harerzijds niet eraan in de weg staat dat de Belgische nationaliteit wordt herkregeen door naturalisatie.

5. Overigens rijst de vraag of sommige bepalingen van het amendement die betrekking hebben op de bevoegdheid van de justitiële gerechten, het openbaar ministerie en de gerechtelijke procedure wel exact verwoord zijn in het licht van de artikelen 77, eerste lid, 9°, en 78 van de Grondwet.

In verband met die kwestie heeft de afdeling Wetgeving van de Raad van State, toen ze verzocht was advies te verstrekken over bepalingen met een vergelijkbare strekking als sommige bepalingen van het amendement, in advies 48.118/2 van 16 juni 2010 het volgende uiteengezet:

"Het voorontwerp van wet heeft onder meer betrekking op de vervallenverklaring van de Belgische nationaliteit, uitgesproken door de strafrechter op vordering van het openbaar

¹⁶ Révision de l'article 26 de la Constitution, rapport fait au nom de la Commission de la révision de la Constitution, des Réformes institutionnelles et du Règlement des conflits, exposé introductif du ministre de l'Intérieur, *Doc. parl.*, Chambre, 1992-1993, n° 894/3, A, a, 3.1, p. 3; avis 29.635/2 donné le 10 novembre 1999 sur un avant-projet devenu la loi du 1er mars 2000 "modifiant certaines dispositions relatives à la nationalité belge" (*Doc. parl.*, Chambre, 1999-2000, n° 292/1); A. Alen (avec la coll. de J. Clement, G. Van Haegendoren et J. Van Nieuwenhove), *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Deurne, Kluwer, 1995, n° 199, p. 180, note 112; M. Uyttendaele, *Précis de droit constitutionnel belge*, Bruxelles, Bruylant, 2005, n° 658, p. 762; J. Vande Lanotte et G. Goedertier, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Bruges, die Keure, 2000, n° 1010.

¹⁷ F. Delpérée, *Droit constitutionnel*, tome I, Bruxelles, Larcier, 1980, p. 126; dans le même sens: Ch.-L. Closset, *Traité de la nationalité en droit belge*, Bruxelles, Larcier, 1993, p. 293; J. Vande Lanotte et G. Goedertier, *op. cit.*, n° 501, p. 303, note 41; voir aussi C.C., n° 75/1998, 24 juin 1998, B.4; avis 29.635/2 du 10 novembre 1999, précité.

¹⁶ Herziening van artikel 26 van de Grondwet, verslag namens de Commissie voor de Herziening van de Grondwet, voor de Institutionele Hervormingen en voor de Regeling van Conflicten, inleidende uiteenzetting van de minister van Binnenlandse Zaken, Parl.St. Kamer 1992-93, nr. 894/3, A, a, 3.1, blz. 3; advies 29.635/2, dat op 10 november 1999 uitgebracht is over een voorontwerp dat geleid heeft tot de wet van 1 maart 2000 "tot wijziging van een aantal bepalingen betreffende de Belgische nationaliteit" (Parl.St. Kamer 1999-2000, nr. 292/1); A. Alen (m.m.v. J. Clement, G. Van Haegendoren en J. Van Nieuwenhove), *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Deurne, Kluwer, 1995, nr. 199, blz. 180, noot 112; M. Uyttendaele, *Précis de droit constitutionnel belge*, Brussel, Bruylant, 2005, nr. 658, blz. 762; J. Vande Lanotte en G. Goedertier, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2000, nr. 1010.

¹⁷ F. Delpérée, *Droit constitutionnel*, boekdeel I, Brussel, Larcier, 1980, blz. 126; zie in dezelfde zin Ch.-L. Closset, *Traité de la nationalité en droit belge*, Brussel, Larcier, 1993, blz. 293; J. Vande Lanotte en G. Goedertier, *op. cit.*, nr. 501, blz. 303, noot 41; zie eveneens Grondwettelijk Hof, arrest nr. 75/1998, 24 juni 1998, B.4; voormelde advies 29.635/2 van 10 november 1999.

déchéance poursuivie par le ministère public devant la cour d'appel (article 23 du Code de la nationalité belge).

L'article 1er de l'avant-projet de loi doit indiquer quels sont les articles du texte en projet qui relèvent de l'article 77 de la Constitution et quels sont ceux qui relèvent de l'article 78 de la Constitution.

Sur cette question, dans son avis 24.111-24.594/AG¹⁸, l'assemblée générale de la section de législation du Conseil d'État a relevé ce qui suit:

"[...] la notion d'organisation', à l'article 77, alinéa 1er, 9°, de la Constitution doit plutôt s'entendre dans le contexte global de la législation relative au contentieux juridictionnel [...]; les procédures du bicaméralisme égalitaire valent tant pour l'organisation des cours et tribunaux que pour la détermination de leurs attributions [...]; c'est non seulement l'"organisation", mais aussi la "compétence" des cours et tribunaux qui sont des matières intégralement bicamérales'.

Même s'il n'est pas toujours aisé de dissocier clairement les dispositions législatives qui concernent une matière visée à l'article 77, alinéa 1er, 9°, de la Constitution, de celles qui ont trait à une matière visée à l'article 78 de la Constitution, il est suggéré à l'auteur de l'avant-projet de procéder à une répartition des articles de l'avant-projet de loi en fonction du critère suivant: les dispositions qui attribuent une compétence, une prérogative ou une attribution au ministère public ou à un juge¹⁹ sont de nature à influencer l'organisation judiciaire au sens de l'article 77, alinéa 1er, 9°, de la Constitution; elles relèvent dès lors de la procédure bicamérale parfaite.

Par contre, les dispositions qui ne font qu'assurer la mise en œuvre concrète de ces compétences, prérogatives ou attributions, notamment en fixant les règles de procédure y relatives, doivent être considérées comme concernant une matière visée à l'article 78 de la Constitution; elles relèvent dès lors de la procédure bicamérale optionnelle"²⁰.

Une recommandation analogue peut être faite pour l'amendement à l'examen.

¹⁸ Note n° 4 de l'avis cité: Avis 24.111-24.594/AG donné le 10 octobre 1995 sur un avant-projet devenu la loi du 15 juillet 1996 "modifiant la loi du 15 décembre 1980 sur l'accès au territoire, le séjour, l'établissement et l'éloignement des étrangers" (*Doc. parl.*, Chambre, 1995-1996, n° 364/1, p. 92)

¹⁹ Note n° 5 de l'avis cité: Tel est notamment le cas pour l'adaptation des articles 569, 22°, et 629, 9°, du Code judiciaire, devenue nécessaire à la suite d'abrogation de l'article 12*bis*, § 2, du Code et la modification de l'article 23 du Code (articles 4 et 11 de l'avant-projet de loi). Voir à ce sujet l'observation finale

²⁰ Avis 48.118/2 donné le 16 juin 2010 sur un avant-projet de loi "portant modification du Code de la nationalité belge"

ministérie (ontworpen artikel 23*bis*) en de vordering tot vervalverklaring, door het openbaar ministerie ingesteld bij het hof van beroep (artikel 23 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit).

Artikel 1 van het voorontwerp van wet moet aangeven welke artikelen van de ontworpen tekst vallen onder artikel 77 van de Grondwet en welke onder artikel 78 van de Grondwet.

Over die kwestie heeft de algemene vergadering van de afdeling Wetgeving van de Raad van State in haar advies 24.111-24.594/AV¹⁸ het volgende opgemerkt:

"(...) het begrip "organisatie" (moet) in artikel 77, eerste lid, 9°, van de Grondwet eerder in de totale samenhang van de regeling met betrekking tot het contentieux van de jurisdictie worden betrokken (...) de procedures van het volledige bicameralisme (moeten) zowel toepasselijk zijn op de organisatie van de hoven en rechtbanken als op de vaststelling van hun bevoegdheden (...) niet alleen de "organisatie" maar ook de "bevoegdheid" van de hoven en rechtbanken (zijn) integraal bicamerale aangelegenheden".

Hoewel het niet steeds gemakkelijk is een duidelijk onderscheid te maken tussen de wetsbepalingen die betrekking hebben op een aangelegenheid als bedoeld in artikel 77, eerste lid, 9°, van de Grondwet, en die welke gaan over een aangelegenheid als bedoeld in artikel 78 van de Grondwet, wordt de steller van het voorontwerp in overweging gegeven de artikelen van het voorontwerp van wet te verdelen aan de hand van het volgende criterium: bepalingen die een bevoegdheid of een prerogatief verlenen aan het openbaar ministerie of aan een rechter¹⁹ kunnen een weerslag hebben op de "rechterlijke organisatie" in de in van artikel 77, eerste lid, 9°, van de Grondwet; ze behoren bijgevolg tot de procedure van het volledige bicameralisme.

Bepalingen daarentegen die slechts voorzien in de concrete aanwending van deze bevoegdheden of prerogatieven, inzonderheid door de proceduregereguleerders vast te stellen, moeten geacht worden betrekking te hebben op een aangelegenheid als bedoeld in artikel 78 van de Grondwet; ze behoren bijgevolg tot de optionele bicamerale procedure."²⁰

Met betrekking tot het voorliggende amendement kan een soortgelijke aanbeveling worden gedaan.

¹⁸ Voetnoot 4 van het geciteerde advies: Advies 24.111-24.594/AV, op 10 oktober 1995 verstrekt over een voorontwerp dat ontstaan heeft gegeven aan de wet van 15 juli 1996 "tot wijziging van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen" (*Parl.St.* Kamer 1995-96, nr. 364/1, 92).

¹⁹ Voetnoot 5 van het geciteerde advies: Zulks is inzonderheid het geval met de aanpassing van de artikelen 569, 22°, en 629, 9°, van het Gerechtelijk Wetboek, die noodzakelijk is geworden als gevolg van de opheffing van artikel 12*bis*, § 2, van het Wetboek en de wijziging van artikel 23 van het Wetboek (artikelen 4 en 11 van het voorontwerp van wet). Zie in dat verband de slotopmerking.

²⁰ Advies 48.118/2, gegeven op 16 juni 2010 over een voorontwerp van wet "houdende wijziging van het Wetboek van de Belgische nationaliteit".

6. Compte tenu des modifications envisagées par l'amendement au Code de la nationalité, il conviendra en toute hypothèse de le compléter de dispositions prises sur la base de l'article 77, alinéa 1er, 9°, de la Constitution, qui adapteront les articles 569, 22°, et 628, 9°, du Code judiciaire.

B. La compatibilité avec des normes supérieures

1°) Les cas d'impossibilité ou de difficultés sérieuses de se procurer un acte de naissance (article 5, § 1er, proposé du Code de la nationalité belge - article 3 de l'amendement)

7.1. L'article 5, § 1er, du Code de la nationalité belge dispose actuellement ce qui suit en un alinéa unique:

“Les personnes qui sont dans l'impossibilité de se procurer un acte de naissance dans le cadre des procédures d'obtention de la nationalité belge, peuvent produire un document équivalent délivré par les autorités diplomatiques ou consulaires de leur pays de naissance. En cas d'impossibilité ou de difficultés sérieuses à se procurer ce dernier document, elles pourront suppléer à l'acte de naissance, en produisant un acte de notoriété délivré par le juge de paix de leur résidence principale”.

L'article 3 de l'amendement propose d'insérer l'alinéa suivant à la suite de ce texte:

“Le Roi détermine, par arrêté délibéré en Conseil des ministres et sur proposition du ministre des Affaires étrangères, les pays dont l'impossibilité ou les difficultés sérieuses sont admises”.

7.2. Il résulterait de cette disposition nouvelle que les ressortissants de pays autres que ceux mentionnés sur la liste des “pays dont l'impossibilité ou les difficultés sérieuses sont admises” quant à l'obtention d'un acte de naissance ou d'un document équivalent se trouveraient dans l'impossibilité d'entamer les procédures d'attribution ou d'acquisition de nationalité si, en fait, leur État se trouve également dans l'impossibilité avérée de procurer pareil acte ou qu'il est également confronté à des difficultés sérieuses en la matière, par exemple en raison d'un événement conjoncturel.

Afin d'éviter toute difficulté au regard des principes d'égalité et de non-discrimination, ces personnes devraient encore pouvoir faire application de l'alinéa 1er, § 1er, de l'article 5 du Code de la nationalité belge.

Le texte devrait être revu afin de prévoir des exceptions à la règle contenue dans l'alinéa proposé.

6. Gelet op de wijzigingen die men met het amendement in het Wetboek van de Belgische Nationaliteit wil aanbrengen, dient het amendement hoe dan ook te worden aangevuld met bepalingen aangenomen op basis van artikel 77, eerste lid, 9°, van de Grondwet om de artikelen 569, 22°, en 628, 9°, van het Gerechtelijk Wetboek aan te passen.

B. Bestaanbaarheid met hogere normen

1°) Gevallen waarin het onmogelijk of zeer moeilijk is zich een akte van geboorte te verschaffen (voorgesteld artikel 5, § 1, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit – artikel 3 van het amendement)

7.1. Artikel 5, § 1, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit bestaat thans uit een als volgt luidend enig lid:

“Personen die in de onmogelijkheid verkeren zich een akte van geboorte te verschaffen in het kader van procedures tot verwerving van de Belgische nationaliteit, kunnen een gelijkwaardig document overleggen afgegeven door de diplomatieke of consulaire overheden van hun land van geboorte. Ingeval van onmogelijkheid of zware moeilijkheden om zich voornoemd document te verschaffen, kunnen ze de akte van geboorte vervangen door een akte van bekendheid, afgegeven door de vrederechter van hun hoofdverblijfplaats”.

In artikel 3 van het amendement wordt voorgesteld om na die tekst het volgende lid in te voegen:

“De Koning bepaalt, bij een besluit vastgesteld na overleg in de Ministerraad en op voorstel van de minister van Buitenlandse Zaken, de landen waarvan de onmogelijkheid of zware moeilijkheden worden aanvaard”.

7.2. Uit deze nieuwe bepaling zou voortvloeien dat onderdanen van andere landen dan die vermeld op de lijst van “landen waarvan de onmogelijkheid of zware moeilijkheden worden aanvaard” wat betreft het zich verschaffen van een akte van geboorte of een gelijkwaardig document, in de onmogelijkheid zouden verkeren procedures tot toekenning of verkrijging van de nationaliteit aan te vatten als hun Staat in feite eveneens in de kennelijke onmogelijkheid zou verkeren een dergelijke akte te verlenen of als hij ter zake eveneens zware moeilijkheden ondervindt, bijvoorbeeld wegens een conjuncturele gebeurtenis.

Teneinde elke moeilijkheid in het licht van het gelijkheidsbeginsel en van het beginsel van niet-discriminatie te voorkomen, zouden die personen nog steeds moeten kunnen beschikken over de mogelijkheid om artikel 5, § 1, eerste lid, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit te laten toepassen.

De tekst zou aldus herzien moeten worden dat voorzien wordt in uitzonderingen op de regel die in het voorgestelde lid vervat is.

2°) Le séjour légal et ininterrompu (article 7bis proposé du Code de la nationalité belge - article 4 de l'amendement)

8.1. L'article 7bis proposé du Code de la nationalité belge requiert notamment de l'étranger candidat à l'acquisition ou au recouvrement de la nationalité belge ²¹ qu'il soit en séjour légal au moment de l'introduction de sa demande ou déclaration et durant la période la précédant immédiatement.

Le texte contient également une définition de la notion de séjour légal et exige que celui-ci, comme la résidence, soit ininterrompu, sous réserve de ce que prévoit l'article 7bis, § 3, proposé pour ce qui concerne les périodes admissibles d'absence temporaires.

8.2. S'agissant des ressortissants de l'un des États membres de l'Union européenne, l'article 16 de la directive 2004/38/CE de l'Union européenne du 29 avril 2004 ²², intitulé "Règle générale pour les citoyens de l'Union et les membres de leur famille", règle comme suit la notion de séjour légal:

"1. Les citoyens de l'Union ayant séjourné légalement pendant une période ininterrompue de cinq ans sur le territoire de l'État membre d'accueil acquièrent le droit de séjour permanent sur son territoire. Ce droit n'est pas soumis aux conditions prévues au chapitre III.

2. Le paragraphe 1 s'applique également aux membres de la famille qui n'ont pas la nationalité d'un État membre et qui ont séjourné légalement pendant une période ininterrompue de cinq ans avec le citoyen de l'Union dans l'État membre d'accueil.

²¹ Dans le texte actuel de l'article 7bis du Code de la nationalité belge, qui serait remplacé par la disposition à l'examen, l'exigence du séjour légal porte sur toute "demande ou [...] déclaration visant à l'obtention de la nationalité belge", ce qui est plus large que le texte proposé, qui, outre le recouvrement, n'évoque que l'"acquisition". Le texte proposé n'est donc pas applicable aux cas d'attribution qui seraient réglés par l'article 11 proposé du Code de la nationalité belge. Il appartient au législateur de préciser ses intentions sur ce point. Par ailleurs, alors que, tel qu'il est rédigé, l'article 7bis proposé du Code de la nationalité belge ne s'applique pas à la naturalisation, les articles 19, alinéa 1er, deuxième tiret, et 21, § 3, proposés, qui fixent les conditions de fond et de procédure en matière de naturalisation, requièrent un séjour légal. Si, comme on peut le supposer, il s'agit d'un séjour légal au sens de l'article 7bis proposé, cela devrait mieux ressortir du dispositif.

²² Directive du Parlement européen et du Conseil du 29 avril 2004 "relative au droit des citoyens de l'Union et des membres de leurs familles de circuler et de séjourner librement sur le territoire des États membres, modifiant le règlement (CEE) n° 1612/68 et abrogeant les directives 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE et 93/96/CEE"

2°) Ononderbroken wettelijk verblijf (voorgesteld artikel 7bis van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit – artikel 4 van het amendement)

8.1. Krachtens het voorgestelde artikel 7bis van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit wordt van de vreemdeling die de Belgische nationaliteit wenst te verkrijgen of te herkrijgen²¹ inzonderheid vereist dat hij wettelijk in België verblijft wanneer hij zijn aanvraag of verklaring indient en gedurende de onmiddellijk daaraan voorafgaande periode.

De tekst bevat eveneens een definitie van het begrip wettelijk verblijf en vereist dat dit wettelijk verblijf, net zoals het hoofdverblijf, ononderbroken is, onder voorbehoud van hetgeen bepaald wordt in het voorgestelde artikel 7bis, § 3, met betrekking tot toelaatbare perioden van tijdelijke afwezigheid.

8.2. Met betrekking tot de onderdanen van een van de lidstaten van de Europese Unie wordt het begrip legaal verblijf als volgt geregeld door artikel 16 van richtlijn 2004/38/EG van de Europese Unie van 29 april 2004²², een artikel met als opschrift "Algemene regel voor burgers van de Unie en hun familieleden":

"1. Iedere burger van de Unie die gedurende een ononderbroken periode van vijf jaar legaal op het grondgebied van het gastland heeft verbleven, heeft aldaar een duurzaam verblijfsrecht. Dit recht is niet onderworpen aan de voorwaarden van hoofdstuk III.

2. Lid 1 is eveneens van toepassing ten aanzien van familieleden die niet de nationaliteit van een lidstaat bezitten en die gedurende een ononderbroken periode van vijf jaar legaal in het gastland bij de burger van de Unie hebben gewoond.

²¹ Volgens de huidige tekst van artikel 7bis van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit, die zou worden vervangen door de voorliggende bepaling, heeft het vereiste van het wettelijk verblijf betrekking op elk "verzoek of [elke] aanvraag tot het bekomen van de Belgische nationaliteit", wat ruimer is dan de voorgestelde tekst, waarin naast herkrijging, alleen sprake is van "verkrijging". De voorgestelde tekst kan dan ook niet gelden voor de gevallen van toekenning die geregeld worden bij het voorgestelde artikel 11 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit. De wetgever dient zijn bedoelingen op dit punt nauwkeuriger aan te geven. Zoals het voorgestelde artikel 7bis van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit geredigeerd is, is die bepaling bovendien niet van toepassing op de naturalisatie, maar de voorgestelde artikelen 19, eerste lid, tweede streepje, en 21, § 3, waarin de grondvoorwaarden en de procedurele voorwaarden voor de naturalisatie worden bepaald, vereisen wel een wettelijk verblijf. Als daarmee een wettelijk verblijf in de zin van het voorgestelde artikel 7bis wordt bedoeld, zoals aangenomen kan worden, zou zulks beter uit het dispositief moeten blijken.

²² Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 29 april 2004 "betreffende het recht van vrij verkeer en verblijf op het grondgebied van de lidstaten voor de burgers van de Unie en hun familieleden, tot wijziging van verordening (EEG) nr. 1612/68 en tot intrekking van de richtlijnen 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG en 93/96/EEG"

3. La continuité du séjour n'est pas affectée par des absences temporaires ne dépassant pas au total six mois par an, ni par des absences plus longues pour l'accomplissement d'obligations militaires ou par une absence ininterrompue de douze mois consécutifs au maximum pour des raisons importantes, telles qu'une grossesse et un accouchement, une maladie grave, des études ou une formation professionnelle, ou le détachement pour raisons professionnelles dans un autre État membre ou un pays tiers.

4. Une fois acquis, le droit de séjour permanent ne se perd que par des absences d'une durée supérieure à deux ans consécutifs de l'État membre d'accueil".

8.3. S'agissant des ressortissants d'un pays non membre de l'Union européenne, l'article 4 de la directive 2003/109/CE du 25 novembre 2003²³, intitulé "Durée de résidence", dispose ce qui suit:

"1. Les États membres accordent le statut de résident de longue durée aux ressortissants de pays tiers qui ont résidé de manière légale et ininterrompue sur leur territoire pendant les cinq années qui ont immédiatement précédé l'introduction de la demande en cause.

1bis. Les États membres n'accordent pas le statut de résident de longue durée sur la base de la protection internationale en cas de révocation ou de fin de la protection internationale ou de refus de la renouveler, en vertu de l'article 14, paragraphe 3, et de l'article 19, paragraphe 3, de la directive 2004/83/CE.

2. Les périodes de résidence pour les raisons évoquées à l'article 3, paragraphe 2, points e) et f), ne sont pas prises en considération pour calculer la période visée au paragraphe 1.

Concernant les cas couverts à l'article 3, paragraphe 2, point a), lorsque le ressortissant d'un pays tiers concerné a acquis un titre de séjour qui lui permettra d'obtenir le statut de résident de longue durée, seule la moitié des périodes de résidence effectuées aux fins d'études ou de formation professionnelle peut être prise en compte dans le calcul de la période visée au paragraphe 1.

En ce qui concerne les personnes auxquelles a été accordée la protection internationale, au moins la moitié de la période comprise entre la date du dépôt de la demande de protection internationale sur la base de laquelle cette protection internationale a été accordée, et la date de la délivrance du titre de séjour visé à l'article 24 de la directive 2004/83/CE, ou la totalité de cette période si elle excède dix-huit mois, est prise en considération pour le calcul de la période visée au paragraphe 1.

3. Les périodes d'absence du territoire de l'État membre concerné n'interrompent pas la période visée au paragraphe 1 et sont prises en compte dans le calcul de celle-ci lorsqu'elles sont inférieures à six mois consécutifs et ne

²³ Directive du Parlement européen et du Conseil du 25 novembre 2003 "relative au statut des ressortissants de pays tiers résidents de longue durée".

3. Het ononderbroken karakter van het verblijf wordt niet beïnvloed door tijdelijke afwezigheden van niet meer dan zes maanden per jaar, door afwezigheden van langere duur voor de vervulling van militaire verplichtingen, door één afwezigheid van ten hoogste twaalf achtereenvolgende maanden om belangrijke redenen, zoals zwangerschap en bevalling, ernstige ziekte, studie of beroepsopleiding, noch door uitzending om werkzaamheden te verrichten in een andere lidstaat of een derde land.

4. Wanneer het duurzame verblijfsrecht eenmaal is verkregen, kan het slechts worden verloren door een afwezigheid van meer dan twee achtereenvolgende jaren uit het gastland".

8.3. Met betrekking tot de onderdanen van een land dat geen lid is van de Europese Unie bepaalt artikel 4 van richtlijn 2003/109/EG van 25 november 2003²³, met als opschrift "Verblijfsduur", het volgende:

"1. De lidstaten kennen de status van langdurig ingezetene toe aan onderdanen van derde landen die legaal en ononderbroken sedert de vijf jaar onmiddellijk voorafgaand aan de indiening van het desbetreffende verzoek op hun grondgebied verblijven.

1bis. De lidstaten kennen de status van langdurig ingezetene niet toe op basis van internationale bescherming, indien de internationale bescherming is ingetrokken of beëindigd, of indien is geweigerd deze te verlengen, overeenkomstig artikel 14, lid 3, en artikel 19, lid 3, van Richtlijn 2004/83/EG.

2. Perioden van verblijf voor de in artikel 3, lid 2, onder e) en f), vermelde redenen worden niet in aanmerking genomen bij de berekening van de duur van het in lid 1 bedoelde verblijf.

In de in artikel 3, lid 2, onder a), bedoelde gevallen waarin de betrokken onderdaan van een derde land een verblijfsvergunning heeft verkregen die hem in staat stelt de status van langdurig ingezetene te verkrijgen, mogen de perioden van verblijf in verband met een studie of een beroepsopleiding slechts voor de helft meegerekend worden bij de berekening van de duur van het in lid 1 bedoelde verblijf.

Voor personen aan wie internationale bescherming is verleend, wordt ten minste de helft van de periode tussen de datum van indiening van het verzoek om internationale bescherming op grond waarvan die internationale bescherming is verleend, en de datum van afgifte van de in artikel 24 van Richtlijn 2004/83/EG bedoelde verblijfsvergunning, of de gehele periode indien die 18 maanden overschrijdt, in aanmerking genomen bij de berekening van de duur van de in lid 1 bedoelde periode.

3. De perioden van afwezigheid van het grondgebied van de betrokken lidstaat vormen geen onderbreking van het in lid 1 bedoelde verblijf en tellen mee bij de berekening van de duur van dat verblijf, indien zij minder dan zes achtereenvol-

²³ Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad van 25 november 2003 "betreffende de status van langdurig ingezetene onderdanen van derde landen".

dépassent pas un total de dix mois au cours de la période visée au paragraphe 1.

Dans des cas justifiés par des raisons spécifiques ou exceptionnelles à caractère temporaire et conformément à leur législation nationale, les États membres peuvent accepter qu'une période d'absence plus longue que celle qui est visée au premier alinéa n'interrompe pas la période visée au paragraphe 1. Dans ces conditions, les États membres ne tiennent pas compte de la période d'absence en question dans le calcul de la période visée au paragraphe 1.

Par dérogation au deuxième alinéa, les États membres peuvent tenir compte, dans le calcul de la période visée au paragraphe 1, de périodes d'absence liées à un détachement pour raisons de travail, y compris dans le cadre d'une prestation de services transfrontaliers".

8.4. La question se pose de savoir s'il ne convient pas de faire correspondre les conditions de séjour légal ininterrompu dans le texte à l'examen avec celles énoncées aux dispositions précitées des directives 2004/38/CE ou 2003/109/CE, même si leur objet, à savoir le séjour d'étrangers, ne recouvre pas - mais s'en approche - celui de l'amendement, à savoir les conditions d'accès à la nationalité belge. Cette appréciation relève du législateur.

3°) La preuve de la connaissance d'une des trois langues nationales officielles (article 12bis proposé du Code de la nationalité belge - article 8 de l'amendement)

9.1. L'article 12bis, 2°, 3° et 4°, chaque fois dans le troisième tiret, conditionne notamment l'acquisition de la nationalité belge à la communication de "la preuve de la connaissance d'une des trois langues nationales officielles".

Le niveau de la connaissance linguistique n'est pas précisé dans le dispositif, pas davantage que le type de preuve permettant d'en attester.

La justification de l'amendement apporte les éléments suivants:

"La connaissance requise d'une des langues nationales officielles: l'intégration réussie passe essentiellement par la connaissance de la langue nationale. Afin de permettre une application pratique de cette condition par l'état civil, une attestation d'intégration sociale, telle qu'un diplôme d'enseignement, une attestation de formation ou un cours d'intégration, sera acceptée pour attester de la connaissance linguistique.

[...]

gende maanden duren en binnen de in lid 1 bedoelde periode niet langer zijn dan in totaal tien maanden.

In gevallen van specifieke of buitengewone redenen van tijdelijke aard en overeenkomstig hun nationale recht, mogen lidstaten ermee akkoord gaan dat een langere dan de in de eerste alinea bedoelde periode van afwezigheid geen onderbreking vormt van het in lid 1 bedoelde verblijf. In dergelijke gevallen houden de lidstaten bij de berekening van de in lid 1 bedoelde totale duur van het verblijf geen rekening met deze periode.

In afwijking van de tweede alinea, mogen de lidstaten bij de berekening van de in lid 1 bedoelde totale duur van het verblijf wel rekening houden met perioden van afwezigheid in verband met beroepsmatige detachering, ook als dat in het kader van grensoverschrijdende dienstverlening is".

8.4. De vraag rijst of de in de voorliggende tekst vermelde voorwaarden voor een ononderbroken wettelijk verblijf niet in overeenstemming moeten worden gebracht met de voorwaarden opgesomd in de voornoemde bepalingen van de richtlijnen 2004/38/EG of 2003/109/EG, ook al hebben deze betrekking op het verblijf van vreemdelingen en vallen ze niet samen met – maar vertonen ze wel overeenkomst met – de voorwaarden van het amendement, waarin de toekenning van de Belgische nationaliteit aan de orde is. Het komt de wetgever toe dit te beoordelen.

3°) Bewijs van de kennis van een van de drie officiële landstalen (voorgesteld artikel 12bis van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit – artikel 8 van het amendement)

9.1. In artikel 12bis, 2°, 3° en 4°, telkens in het derde streepje, wordt inzonderheid het verkrijgen van de Belgische nationaliteit afhankelijk gesteld van de kennisgeving van "het bewijs [...] van de kennis van een van de drie officiële landstalen".

Het niveau van de taalkennis wordt in het dispositief niet gepreciseerd, evenmin als het soort van bewijs waaruit dat moet blijken.

De verantwoording van het amendement vermeldt het volgende:

"De vereiste kennis van één van de officiële landstalen: kennis van de landstaal is essentieel voor een geslaagde integratie van de vreemdeling. Indieners hechten dan ook veel belang aan deze vereiste. Om een praktische toepassing toe te laten van de burgerlijke stand van deze vereiste, zal een bewijs van maatschappelijke integratie, zoals een onderwijsdiploma, opleidingsgetuigschrift of inburgeringscursus als een bewijs van taalkennis aanvaard worden.

[...]

La connaissance de la langue nationale est dans ce cas ²⁴ prouvée par le fait que le diplôme ou le certificat est établi ou la formation professionnelle est suivie dans une des trois langues nationales, ou par le cours d'intégration, qui contient également un paquet linguistique de connaissance de base.

À noter qu'un diplôme, certificat ou formation professionnelle d'un établissement d'enseignement belge en anglais n'apporte donc pas la preuve de la connaissance d'une langue nationale officielle et n'entre donc pas en considération.

D'un point de vue strictement juridique, il n'y a que trois diplômes: le diplôme d'enseignement secondaire, celui de bachelier et celui de master. Tous les autres sont des certificats.

Le concept de "certificat" couvre cependant un champ encore bien plus large et ne garantit pas toujours en soi que la formation a effectivement été suivie, ni *a fortiori* qu'elle l'a été avec fruit. C'est pourquoi, dans le cas d'un certificat, on exige la preuve de la réussite. L'étranger qui — au mépris de l'obligation scolaire — fait l'école buissonnière n'ira pas au cours, mais n'apprendra pas non plus la langue et ne s'intégrera donc pas. Pour l'enseignement primaire et secondaire, nous estimons qu'une année scolaire réussie apporte la preuve que la connaissance de base de la langue nationale a été acquise.

Pour l'enseignement supérieur, la réforme Bachelier-Master a rendu la situation quelque peu plus compliquée. Il y a une grande diversité d'offres de formations, certaines à plein temps, d'autres à mi-temps ou en cours du soir. Dans ce cas, "une année de formation" ne recouvre pas toujours la même réalité. Les accords de Bologne ont néanmoins permis de mettre en place un système européen uniforme de crédits: l'ECTS (*European Credit Transfer System*). Une année académique compte 60 ECTS. Les crédits ECTS sont également mentionnés sur les certificats. Ici aussi, il est bien évidemment exigé d'avoir obtenu les 60 ECTS et d'avoir donc réussi dans les branches concernées. Les 60 crédits ECTS doivent concerner des cours qui ont été donnés dans les langues nationales officielles. Si, par exemple, des cours ont été donnés en anglais, il n'y a pas de preuve de la connaissance de la langue nationale et l'on n'entre donc pas en ligne de compte".

Il ne résulte pas clairement de ce qui précède comment sera prouvée concrètement la connaissance linguistique requise par l'amendement, vu la diversité des situations susceptibles de se présenter.

Le commentaire de l'article 12*bis* ajoute d'ailleurs ce qui suit, au sujet du 4°, quatrième tiret, de cette disposition:

²⁴ Le commentaire renvoie ici aux cas où l'intégration sociale du demandeur est prouvée, comme le prévoient les 2°, quatrième tiret, et 3°, cinquième tiret, partim, par un diplôme ou une attestation ou le fait d'avoir suivi une formation professionnelle ou un "cours d'intégration".

De kennis van de landstaal wordt in dit geval²⁴ bewezen doordat het diploma, het getuigschrift of de beroepsopleiding in één van de drie landstalen is, dan wel door de inburgeringscursus, die ook een taalpakket met basiskennis omvat.

Let wel, een diploma, getuigschrift of beroepsopleiding van een Belgische onderwijsinstelling in het Engels bewijst dus géén kennis van een officiële landstaal, en komt bijgevolg niet in aanmerking.

Strikt juridisch gezien, zijn er maar 3 diploma's: het diploma secundair onderwijs, de bachelor en de master. Al de rest zijn getuigschriften.

Het begrip "getuigschrift" dekt echter een nog bredere lading, en garandeert op zich niet altijd dat de opleiding ook daadwerkelijk werd gevolgd, laat staan dat men geslaagd is. Daarom is in het geval van een getuigschrift vereist dat men geslaagd moet zijn. Een vreemdeling — die tegen de schoolplicht in — spijbelt, zal niet naar de les gaan, maar ook de taal niet leren en dus ook niet geïntegreerd zijn. Voor lager en secundair onderwijs, zijn indieners van oordeel dat één succesvol schooljaar het bewijs levert van een basiskennis van de landstaal verworven is.

Voor hoger onderwijs is de situatie sinds de Bachelor-Master hervorming iets ingewikkelder geworden. Er is een zeer divers aanbod van opleidingen, sommigen voltijds, anderen halftijds of in avondonderwijs. In dat geval dekt "één jaar opleiding" niet altijd dezelfde lading. Niettemin wordt sinds de Bologna-akkoorden een uniform Europees systeem van studiepunten gewerkt: het ECTS (*European Credit Transfer System*). Een jaarbelasting staat gelijk aan 60 ECTS. De ECTS-studiepunten worden ook vermeld op de getuigschriften. Ook hier wordt uiteraard vereist dat men de 60 ECTS behaald heeft en dus geslaagd is voor de betrokken vakken. Alle 60 ECTS studiepunten moeten vakken betreffen die in de officiële landstalen gegeven zijn. Zitte[n] er bvb. Engelse vakken tussen, dan is er geen bewijs van kennis van de landstaal en komt men dus niet in aanmerking".

Uit het voorgaande blijkt niet duidelijk hoe de door het amendement vereiste taalkennis in concreto zal worden aangetoond, gelet op de verscheidenheid aan mogelijke situaties.

Betreffende onderdeel 4°, vierde streepje, van deze bepaling voegt de toelichting bij artikel 12*bis* er trouwens het volgende aan toe:

²⁴ De toelichting verwijst hier naar de gevallen waarin, zoals bepaald in de onderdelen 2°, vierde streepje, en 3°, vijfde streepje, partim, het bewijs van de maatschappelijke integratie van de aanvrager geleverd wordt door een diploma of een getuigschrift of het feit dat een beroepsopleiding of een "inburgeringscursus" gevolgd werd.

“Si l’intéressé choisit de prouver son intégration par le biais de la participation économique, il peut ne pas y avoir de diplôme ou de cours d’intégration avec une partie linguistique permettant de prouver la connaissance de la langue nationale. Dans ce cas, le parquet devra vérifier attentivement, lors de l’examen circonstanciel, si l’intéressé peut suffisamment s’exprimer dans la langue nationale”.

9.2. Il ressort du silence du dispositif sur le niveau de connaissance linguistique exigé et sur les modes de preuve requis à cet effet, ainsi que des explications figurant dans la justification de l’amendement qu’une très large marge d’appréciation sera reconnue au parquet, sous le contrôle du tribunal, lorsqu’il s’agira d’apprécier si cette condition légale est remplie.

Outre qu’elle ne cadre pas avec l’objectif déclaré dans la justification de l’amendement tendant à mettre sur pied des “procédures claires et univoques”, pareille législation serait de nature à créer des différences de traitement entre les demandeurs en fonction de la différence d’appréciation que le contenu de chaque dossier appellera.

L’amendement devrait être complété afin de préciser les critères de connaissance linguistique exigée et les modes de preuve admissible. Vu la diversité des situations susceptibles de se présenter et l’évolution probable de la situation en fait, une délégation pourrait être conférée au Roi sur ces questions, moyennant l’énoncé dans la loi d’une règle suffisamment claire quant au choix politique du législateur, qu’il appartiendrait alors au Roi de mettre en œuvre. S’il y a lieu, la preuve de la connaissance de la langue au niveau requis pourrait être fournie, à titre subsidiaire des autres modes de preuve, par un examen organisé par l’autorité fédérale.

4°) La preuve de l’intégration sociale du demandeur (article 12bis proposé du Code de la nationalité belge - article 8 de l’amendement)

10.1.1. L’article 12bis, 2° et 3°, proposé du Code de la nationalité belge dispose que, pour pouvoir acquérir la nationalité belge en faisant une déclaration conformément à l’article 15 du même Code, l’étranger doit entre autres apporter la preuve qu’il remplit les critères d’intégration sociale ²⁵:

a) “ou bien par un diplôme ou un certificat délivré par un établissement d’enseignement reconnu par une Communauté et qui est au moins du niveau de l’enseignement secondaire supérieur”;

²⁵ L’article 12bis, 4°, proposé, ne mentionne pas l’“intégration sociale” comme condition, mais la “participation à la vie de sa communauté d’accueil”. On n’aperçoit pas si les auteurs de l’amendement entendent par cette dernière condition une forme particulière d’intégration sociale. Il est en tout cas recommandé de préciser la distinction entre les deux notions au cours des travaux parlementaires.

“Indien de belanghebbende ervoor opteert om zijn integratie te bewijzen via economische participatie, is er in voorkomend geval geen diploma of inburgeringscursus met taalpakket om de kennis van de landstaal te bewijzen. In dat geval zal het parket bij het omstandigheidsonderzoek nauwlettend moeten nagaan of betrokkene zich voldoende kan uitdrukken in de landstaal”.

9.2. Uit het feit dat het dispositief niet van het vereiste taalkennisniveau noch van de daarvoor vereiste bewijsmiddelen rept en uit de uitleg in de verantwoording van het amendement volgt dat het parket, onder het toezicht van de rechtbank, een zeer brede beoordelingsruimte krijgt wanneer het moet uitmaken of aan deze wettelijke voorwaarde is voldaan.

Nog daargelaten dat een dergelijke wetgeving niet past in de beleidsdoelstelling die het amendement in zijn verantwoording vooropstelt en die “eenduidige en overzichtelijke procedures” wil opzetten, zou ze verschillen in behandeling kunnen doen ontstaan tussen de aanvragers, afhankelijk van de verschillende beoordeling waartoe de inhoud van elk dossier zal leiden.

Het amendement dient te worden aangevuld teneinde de criteria voor de vereiste taalkennis en de in aanmerking komende bewijsmiddelen te formuleren. Gelet op de verschillende mogelijke situaties die zich kunnen voordoen en op de waarschijnlijke evolutie van de werkelijke situatie, zou de Koning hiertoe kunnen worden gemachtigd door in de wet een voldoende duidelijke regel te formuleren betreffende de politieke keuze van de wetgever, waarvan de tenuitvoerlegging de Koning dus toekomt. Indien nodig zou het bewijs van het vereiste taalkennisniveau kunnen worden geleverd door een door de federale overheid uitgeschreven examen, ter aanvulling van de andere bewijsmiddelen.

4°) Bewijs van maatschappelijke integratie van de aanvrager (voorgesteld artikel 12bis van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit – artikel 8 van het amendement)

10.1.1. Het voorgestelde artikel 12bis, 2° en 3°, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit bepaalt dat de vreemdeling, om de Belgische nationaliteit te kunnen verkrijgen door een verklaring af te leggen overeenkomstig artikel 15 van hetzelfde Wetboek, onder meer het bewijs moet leveren dat hij voldoet aan de criteria voor maatschappelijke integratie²⁵:

a) “hetzij [door] een diploma of getuigschrift van een onderwijsinstelling erkend door een gemeenschap en dat minstens van het niveau is van het hoger secundair onderwijs”;

²⁵ Het voorgestelde artikel 12bis, 4°, vermeldt als voorwaarde de “maatschappelijke integratie” maar de “deelname aan het leven van zijn onthaalgemeenschap”. Het is niet duidelijk of de indieners van het amendement met deze laatste voorwaarde een bijzondere vorm van maatschappelijke integratie bedoelen. In ieder geval verdient het aanbeveling het onderscheid tussen de twee begrippen te verduidelijken in de parlementaire voorbereiding.

b) “ou bien en ayant suivi une formation professionnelle d’au moins quatre cents heures reconnue par une autorité compétente”²⁶;

c) “ou bien en ayant suivi un cours d’intégration prévu par l’autorité compétente de sa résidence principale”.

10.1.2. La question se pose de savoir si le régime de preuve proposé, qui autorise seulement trois modes de preuve — et dont l’un, dans l’état actuel de la législation, n’est de surcroît ouvert qu’aux demandeurs qui ressortissent à la Communauté flamande²⁷ — est compatible avec le principe constitutionnel d’égalité et de non-discrimination. Il est en effet créé ainsi une différence de traitement entre des catégories d’étrangers suivant les possibilités dont ils disposent pour prouver leur intégration sociale.

10.1.3. Selon la jurisprudence de la Cour constitutionnelle, un traitement différencié n’est compatible avec le principe constitutionnel d’égalité et de non-discrimination que s’il repose sur un critère objectif et est raisonnablement justifié. L’existence d’une telle justification doit s’apprécier en tenant compte du but et des effets de la mesure concernée ainsi que de la nature des principes en cause; le principe d’égalité est violé lorsqu’il n’existe pas de rapport raisonnable de proportionnalité entre les moyens employés et le but visé.

10.1.4. Il relève certes du pouvoir d’appréciation du législateur de concevoir la condition de l’intégration sociale dans un sens particulier et éventuellement restrictif en ne prévoyant que des modes de preuve bien déterminés, mais il lui appartient alors d’être en mesure de justifier cette restriction et le traitement différencié qui en découle. En l’état, la justification de l’amendement ne procure aucun élément en ce sens.

Ce n’est qu’en présence de pareille explication qu’il serait possible d’examiner s’il est admissible de se limiter aux modes de preuve retenus par l’amendement et d’en écarter d’autres, pouvant, elles aussi, établir l’intégration sociale de

b) “hetzij [door] een beroepsopleiding van minimum 400 uur erkend door een bevoegde overheid [te] hebben gevolgd”²⁶;

c) “hetzij [door] een inburgeringscursus gevolgd [te] hebben zoals voorzien door de bevoegde overheid van zijn hoofdverblijfplaats”.

10.1.2. De vraag rijst of de voorgestelde bewijsregeling, die in de mogelijkheid van slechts drie bewijsmiddelen voorziet — en waarvan bovendien bij de huidige stand van de wetgeving één bewijsmiddel slechts beschikbaar is voor de aanvragers die onder de Vlaamse Gemeenschap ressorteren²⁷ — bestaanbaar is met het grondwettelijke beginsel van gelijkheid en non-discriminatie. Er ontstaat aldus immers een verschil in behandeling tussen categorieën vreemdelingen naargelang van de mogelijkheden waarover ze beschikken om hun maatschappelijke integratie te bewijzen.

10.1.3. Volgens de jurisprudentie van het Grondwettelijk Hof is een verschil in behandeling slechts bestaanbaar met het grondwettelijk beginsel van gelijkheid en non-discriminatie indien deze behandeling op een objectief criterium steunt en redelijk verantwoord is. Het bestaan van een dergelijke verantwoording moet worden beoordeeld met inachtneming van het doel en de gevolgen van de betrokken maatregel en van de aard van de desbetreffende beginselen; het beginsel van gelijkheid wordt geschonden wanneer de aangewende middelen en het beoogde doel niet redelijk evenredig zijn.

10.1.4. De wetgever heeft weliswaar de beoordelingsbevoegdheid om de voorwaarde van maatschappelijke integratie in een eigen en eventueel beperkende betekenis op te vatten door slechts in welbepaalde bewijsmiddelen te voorzien, maar dan moet hij deze beperking en het verschil in behandeling dat eruit voortvloeit kunnen verantwoorden. Bij deze stand van zaken draagt de verantwoording van het amendement in dit opzicht geen enkel gegeven aan.

Slechts in het licht van een dergelijke uitleg kan worden nagegaan of het toelaatbaar is zich te bepalen tot de door het amendement voorgestelde bewijsmiddelen en andere, die de maatschappelijke integratie van de betrokkene — in

²⁶ S’agissant de l’article 12*bis*, 3°, cinquième tiret, deuxième “sous-tiret”, applicable aux demandeurs qui soit sont mariés avec un ressortissant belge, soit sont parents d’un enfant belge, cette condition est complétée comme suit: “, et en ayant exercé l’équivalent d’un emploi à temps plein pendant un an au moins au cours des cinq dernières années. Par emploi, on entend un contrat de travail ou une activité professionnelle indépendante lui permettant de subvenir à ses besoins et à ceux des membres de sa famille” (voir l’observation n° 11, ci-après, sur cette disposition).

²⁷ Dans l’état actuel de la législation, un parcours d’intégration civique n’est en effet organisé que par la Communauté flamande (voir le décret du 28 février 2003 “relatif à la politique flamande d’intégration civique” .

²⁶ Betreffende artikel 12*bis*, 3° vijfde streepje, tweede “substreepje”, dat geldt voor de aanvragers die ofwel gehuwd zijn met een Belgische onderdaan ofwel de ouder zijn van een Belgisch kind, wordt deze voorwaarde als volgt aangevuld: “en in de voorbije vijf jaar gewerkt [te] hebben gedurende ten minste een equivalent van één jaar voltijdse tewerkstelling. Onder werk wordt verstaan een arbeidsovereenkomst of een zelfstandige beroepsactiviteit waarmee hij in het levensonderhoud van zichzelf en zijn gezinsleden kan voorzien” (zie over deze bepaling opmerking nr. 11, infra).

²⁷ Bij de huidige stand van de wetgeving is het immers alleen de Vlaamse Gemeenschap die een inburgeringstraject organiseert (zie het decreet van 28 februari 2003 “betreffende het Vlaamse inburgeringsbeleid” .

l'intéressé, au sens usuel de cette notion²⁸. La question se pose d'autant plus que, concernant les demandeurs mentionnés au 4° (qui séjournent légalement en Belgique depuis dix ans au moins), la "participation à la vie de [leur] communauté d'accueil" peut être prouvée "par toutes voies de droit"²⁹, le renvoi au 2°, quatrième tiret, ne portant donc pas, semble-t-il, sur les modes de preuve de l'intégration sociale pour cette catégorie de demandeurs.

10.2. Par ailleurs, sous réserve de ce qui précède, la condition de résidence attachée à la preuve du suivi d'un "cours d'intégration" suscite des questions.

Selon l'article 12*bis*, 2°, quatrième tiret, c), et 3°, cinquième tiret, troisième "sous-tiret", proposé du Code de la nationalité belge, l'une des preuves retenues de l'intégration sociale est d'avoir "suivi un cours d'intégration prévu par l'autorité compétente de [l]a résidence principale" du demandeur.

On peut supposer qu'il n'est ainsi pas exigé que le demandeur ait maintenu "sa résidence principale" au même endroit pendant les cinq ans qui ont précédé la demande ou tout au long de sa participation au cours d'intégration.

Toujours sous réserve de ce qui est exposé au n° 10.1 ci-avant, le texte devrait être revu sur ce point, en précisant la date à laquelle il faut se placer pour déterminer l'autorité territorialement compétente.

5°) La preuve de la participation économique du demandeur (article 12*bis* proposé du Code de la nationalité belge - article 8 de l'amendement)

11.1. L'article 12*bis*, 2°, cinquième tiret, proposé du Code de la nationalité belge exige du demandeur qu'il "prouve sa participation économique" en manière telle que son activité lui "perme[t] de subvenir à ses besoins et à ceux des membres de sa famille".

²⁸ L'exemple suivant permet de comprendre la pertinence de cette question. Après avoir fait des études universitaires dans son pays, un étranger francophone venant se domicilier dans la région de langue française ou de langue allemande pour travailler en Belgique, par exemple au siège social d'une entreprise située dans la région bilingue de Bruxelles-Capitale, et nouant de nombreuses relations sociales autour de lui, ne pourrait, cinq ans après son arrivée, acquérir la nationalité belge, sauf à suivre un enseignement qui ne lui est plus nécessaire ou une formation professionnelle tout aussi inutile, alors que, s'il a fixé sa résidence principale dans la région de langue néerlandaise ou dans la région bilingue de Bruxelles-Capitale, il pourrait suivre le parcours d'intégration organisé par la Communauté flamande sur la base de son décret précité du 28 février 2003. La question se pose en outre de savoir si pareil parcours lui serait nécessaire, vu l'intégration réalisée.

²⁹ Article 12*bis*, 4°, quatrième tiret, deuxième phrase, proposé du Code de la nationalité belge.

de gebruikelijke betekenis van dit begrip²⁸ – eveneens kunnen vaststellen, uit te sluiten. De vraag is des te prangender daar, wat de in onderdeel 4° vermelde aanvragers betreft (die sedert ten minste tien jaar wettelijk in België verblijven), de "deelname aan het leven van [hun] onthaalgemeenschap" "door alle rechtsmiddelen" kan worden bewezen²⁹, waardoor de verwijzing naar onderdeel 2°, vierde streepje, naar het zich laat aanzien geen betrekking heeft op de bewijsmiddelen inzake de maatschappelijke integratie voor deze categorie aanvragers.

10.2. Daarbij komt dat de voorwaarde van de verblijfplaats, verbonden aan het bewijs een "inburgeringscursus" te hebben gevolgd, behoudens de bovenstaande opmerkingen, aanleiding geeft tot vragen.

Volgens het voorgestelde artikel 12*bis*, 2°, vierde streepje, c), en 3°, vijfde streepje, derde "substreepje", van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit, bestaat een van de voorgestelde bewijzen van maatschappelijke integratie erin "een inburgeringscursus gevolgd [te] hebben zoals voorzien door de bevoegde overheid van [de] hoofdverblijfplaats" van de aanvrager.

Er kan worden verondersteld dat het aldus niet vereist is dat de aanvrager "zijn hoofdverblijfplaats" op dezelfde plaats behoudt gedurende de vijf jaren die aan de aanvraag voorafgaan of gedurende heel de duurtijd van zijn deelname aan de inburgeringscursus.

Nog steeds onverminderd wat supra in nr. 10.1 werd uiteengezet, zou de tekst hieromtrent moeten worden herzien, waarbij meer bepaald de referentiedatum voor het bepalen van de territoriaal bevoegde overheid zou moeten worden vastgesteld.

5°) Bewijs van economische participatie van de aanvrager (voorgesteld artikel 12*bis* van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit – artikel 8 van het amendement)

11.1. Het voorgestelde artikel 12*bis*, 2°, vijfde streepje, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit vraagt van de aanvrager dat hij op zodanige wijze "zijn economische participatie bewijst" dat zijn activiteit het hem mogelijk maakt "in het levensonderhoud van zichzelf en zijn gezinsleden [te] voorzien".

²⁸ Het volgende voorbeeld illustreert de relevantie van deze aanpak. Na universitaire studies in zijn land vestigt een Franstalige vreemdeling zich metterwoon in het Franse of Duitse taalgebied om in België, bijvoorbeeld in de hoofdzetel van een bedrijf gelegen in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad, te werken, en hij knoopt sociale betrekkingen aan in zijn omgeving. Vijf jaar na zijn aankomst zou hij de Belgische nationaliteit niet kunnen verkrijgen tenzij hij voor hem onnodig onderwijs of een al even nutteloze beroepsopleiding volgt. Maar indien hij zijn hoofdverblijf heeft in het Nederlandssprekende landsdeel of in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad, zou hij het inburgeringstraject kunnen volgen dat georganiseerd wordt door de Vlaamse Gemeenschap op basis van haar voornoemde decreet van 28 februari 2003. Bovendien rijst de vraag of een dergelijk traject voor hem noodzakelijk zou zijn, gezien de bereikte integratie.

²⁹ Voorgesteld artikel 12*bis*, 4°, vierde streepje, tweede zin, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit.

Il est renvoyé à cette même notion à l'article 12*bis*, 3°, cinquième tiret, deuxième "sous-tiret", ainsi qu'au 4°, quatrième tiret, *in fine*, de la même disposition.

11.2. S'agissant de cette dernière, il n'est toutefois pas clair — compte tenu également du fait que la preuve en la matière "peut être apportée par toutes voies de droit"³⁰ — si le renvoi fait à "la participation économique visée au 2°, cinquième tiret", se rapporte à la seule notion de participation économique ou également au critère de l'activité permettant au demandeur de subvenir à ses besoins et à ceux des membres de sa famille.

Compte tenu de l'objectif déclaré dans la justification de l'amendement tendant à mettre sur pied des "procédures claires et univoques", cette question doit être précisée.

11.3. Pour le même motif, de manière plus générale, dans la mesure où ce critère s'applique, il y a lieu de déterminer dans le dispositif les montants qui sont considérés comme suffisants pour permettre au demandeur de subvenir à ses besoins et à ceux des membres de sa famille. À tout le moins le Roi pourrait être habilité à cet effet.

11.4. Ce critère a également pour effet d'exclure certaines catégories d'étrangers de la possibilité d'acquérir la nationalité belge, par exemple ceux qui ne sont plus en âge de travailler.

Le législateur devrait être en mesure de justifier pareille différence de traitement.

11.5. Il résulte également de l'article 12*bis*, 2°, cinquième tiret, et 3°, cinquième tiret, deuxième "sous-tiret", proposé du Code de la nationalité belge que les personnes ne pouvant en raison d'un handicap occuper un emploi ou exercer une activité économique n'auront accès à la procédure d'acquisition de la nationalité belge que sur la base du 1°, qui s'applique aux étrangers nés en Belgique, ou du 4° de cette disposition, qui n'est applicable qu'aux demandeurs séjournant légalement en Belgique depuis dix ans, alors que les 2° et 3° du texte proposé limitent l'exigence du séjour légal en Belgique à une période de cinq ans. On ne peut exclure même que certaines personnes handicapées ne puissent établir leur "participation à la vie de [leur] communauté d'accueil" au sens de l'article 12*bis*, 4°, quatrième tiret, proposé, ce qui les empêcherait de bénéficier de cette disposition.

³⁰ Article 12*bis*, 4°, quatrième tiret, deuxième phrase, proposé du Code de la nationalité belge.

Naar ditzelfde begrip wordt verwezen in artikel 12*bis*, 3°, vijfde streepje, tweede "substreepje", en in onderdeel 4°, vierde streepje, *in fine*, van dezelfde bepaling.

11.2. Wat deze laatste bepaling betreft, is het evenwel niet duidelijk — eveneens gelet op het feit dat het bewijs ter zake "door alle rechtsmiddelen geleverd [kan] worden"³⁰ — of de verwijzing naar de "economische participatie als bepaald in het 2°, vijfde streepje", enkel betrekking heeft op het begrip van de economische participatie of ook op het criterium van de activiteit waarmee de aanvrager in het levensonderhoud van zichzelf en zijn gezinsleden kan voorzien.

Gelet op de in de verantwoording van het amendement gestelde beleidsdoelstelling om "eenduidige en overzichtelijke procedures" op te zetten, moet deze aangelegenheid worden verduidelijkt.

11.3. Meer in het algemeen en in zoverre dat criterium toepasselijk is, moeten om dezelfde reden in het dispositief de bedragen worden vastgesteld die worden beschouwd als toereikend voor de aanvrager om in het levensonderhoud van zichzelf en zijn gezinsleden te voorzien. Op zijn minst zou de Koning hiertoe kunnen worden gemachtigd.

11.4. Dit criterium heeft tevens tot gevolg dat bepaalde categorieën vreemdelingen worden uitgesloten van de mogelijkheid om de Belgische nationaliteit te verkrijgen, bijvoorbeeld degene die te oud zijn om te werken.

De wetgever moet een dergelijk verschil in behandeling kunnen verantwoorden.

11.5. Uit het voorgestelde artikel 12*bis*, 2°, vijfde streepje, en 3°, vijfde streepje, tweede "substreepje", van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit blijkt tevens dat personen die omwille van een handicap geen betrekking of economische activiteit kunnen uitoefenen slechts toegang hebben tot de procedure voor het verkrijgen van de Belgische nationaliteit op basis van onderdeel 1°, toepasselijk op de in België geboren vreemdelingen, of van onderdeel 4° van deze bepaling, slechts toepasselijk op de aanvragers die sedert tien jaar wettelijk in België verblijven, terwijl de onderdelen 2° en 3° van de voorgestelde tekst de vereiste van het wettelijk verblijf in België beperken tot een periode van vijf jaar. Het valt zelfs niet uit te sluiten dat bepaalde gehandicapte personen hun "deelname aan het leven van [hun] onthaalgemeenschap" zoals bedoeld in het voorgestelde artikel 12*bis*, 4°, vierde streepje, niet kunnen aantonen, waardoor ze niet in aanmerking zouden kunnen komen voor deze bepaling.

³⁰ Voorgesteld artikel 12*bis*, 4°, vierde streepje, tweede zin, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit.

Or, en vertu de l'article 18 de la Convention relative aux droits des personnes handicapées, adoptée à New York le décembre 2006 et ratifiée par la Belgique le 2 juillet 2009³¹,

“1. Les États Parties reconnaissent aux personnes handicapées, sur la base de l'égalité avec les autres, le droit de circuler librement, le droit de choisir librement leur résidence et le droit à une nationalité, et ils veillent notamment à ce que les personnes handicapées:

a) Aient le droit d'acquérir une nationalité et de changer de nationalité et ne soient pas privées de leur nationalité arbitrairement ou en raison de leur handicap;

[...].

2. Les enfants handicapés [...] ont [...] le droit d'acquérir une nationalité [...]”.

L'article 12*bis* doit être revu afin de se conformer à cette disposition.

6°) La qualité de “parent d'un enfant belge” (article 12*bis*, 3°, proposé du Code de la nationalité belge - article 8 de l'amendement)

12. L'article 12*bis*, 3°, proposé du Code de la nationalité belge est applicable notamment aux étrangers qui sont “parent[s] d'un enfant belge”.

Le texte ne précise pas qu'il ne s'agirait que d'un enfant mineur ou non émancipé. Sans autre précision, il s'applique donc également aux étrangers qui sont parents d'une personne majeure, ou mineure émancipée, de nationalité belge. L'article 11 proposé du Code de la nationalité belge (article 5 de l'amendement) montre en outre que, lorsque les auteurs de l'amendement ont souhaité tenir compte de l'âge de l'enfant, ils l'ont précisé dans le dispositif, ce qui n'est pas le cas de l'article 12*bis*, 3°, proposé.

Selon la justification de l'amendement, il s'agit de tenir compte de l'existence de la “cellule familiale”. Compte tenu du fait que de nombreux enfants vivent encore chez leurs parents après l'âge de dix-huit ans, la lecture du texte selon laquelle il s'applique également aux cas des enfants majeurs paraît en conséquence pertinente.

³¹ Voir aussi les loi, décrets et ordonnances suivants, qui donnent les assentiments parlementaires requis pour que cette convention entre en vigueur dans l'ordre juridique interne: le décret de la Commission communautaire française du 15 janvier 2009, l'ordonnance de la Région de Bruxelles-Capitale du 26 mars 2009, le décret de la Communauté française du 26 mars 2009, les décrets de la Région wallonne du 30 avril 2009, le décret de la Communauté flamande et de la Région flamande du 8 mai 2009, le décret de la Communauté germanophone du 11 mai 2009, la loi du 13 mai 2009 et l'ordonnance de la Commission communautaire commune du 14 mai 2009.

Artikel 18 van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, aangenomen te New York op 13 december 2006 en door België bekrachtigd op 2 juli 2009, stelt nochtans het volgende³¹:

“1. De Staten die Partij zijn erkennen het recht van personen met een handicap, op voet van gelijkheid met anderen, zich vrij te verplaatsen, vrij hun verblijfplaats te kiezen en het recht op een nationaliteit, onder andere door te waarborgen dat personen met een handicap:

a) het recht hebben een nationaliteit te verwerven en daarvan te veranderen en dat hun nationaliteit hen niet op willekeurige gronden of op grond van hun handicap wordt ontnomen;

[...].

2. Kinderen met een handicap [...] hebben [...] het recht een nationaliteit te verwerven [...]”.

Artikel 12*bis* moet worden herzien teneinde aan deze bepaling te voldoen.

6°) Hoedanigheid van “ouder van een Belgisch kind” (voorgesteld artikel 12*bis*, 3°, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit – artikel 8 van het amendement)

12. Het voorgestelde artikel 12*bis*, 3°, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit is inzonderheid toepasselijk op vreemdelingen die “ouder[s] [zijn] van een Belgisch kind”.

De tekst geeft niet aan dat het slechts om een minderjarig of niet-ontvoogd kind zou gaan. Zonder nadere toelichting geldt de bepaling dus tevens voor vreemdelingen die ouders zijn van een meerderjarige of ontvoogde minderjarige persoon van Belgische nationaliteit. Uit het voorgestelde artikel 11 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit (artikel 5 van het amendement) blijkt bovendien dat de indieners van het amendement, wanneer ze de leeftijd van het kind in aanmerking wensden te nemen, dat in het dispositief aangeven, wat niet het geval is in het voorgestelde artikel 12*bis*, 3°.

Volgens de verantwoording van het amendement, moet het bestaan van de “gezinscel” in aanmerking worden genomen. Dat de tekst eveneens toepasselijk is op de gevallen van meerderjarige kinderen, lijkt, gelet op het feit dat tal van kinderen na de leeftijd van achttien jaar nog bij hun ouders leven, dienovereenkomstig een relevante interpretatie van de tekst.

³¹ Zie tevens de volgende wetten, decreten en ordonnances die de vereiste parlementaire instemming bevatten opdat dit verdrag in werking treedt in het interne rechtsbestel: het decreet van de Franse Gemeenschapscommissie van 15 januari 2009, de ordonnantie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van 26 maart 2009, het decreet van de Franse Gemeenschap van 26 maart 2009, de decreten van het Waals Gewest van 30 april 2009, het decreet van de Vlaamse Gemeenschap en van het Vlaams Gewest van 8 mei 2009, het decreet van de Duitstalige Gemeenschap van 11 mei 2009, de wet van 13 mei 2009 en de ordonnantie van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie van 14 mei 2009.

Il appartient en tout état de cause au législateur de lever tout doute à ce sujet, dans le respect des principes d'égalité et de non-discrimination.

7°) L'étranger ayant séjourné depuis dix ans en Belgique (article 12*bis*, 4°, proposé du Code de la nationalité belge - article 8 de l'amendement)

13. L'article 12*bis*, 4°, quatrième tiret, proposé du Code de la nationalité belge demande à l'étranger candidat à l'acquisition de la nationalité belge et ayant séjourné légalement pendant dix ans au moins en Belgique qu'il "justifie de sa participation à la vie de sa communauté d'accueil", tout en ajoutant qu'il doit "au moins" établir "son intégration sociale" ou "sa participation économique".

Outre les observations formulées plus haut au sujet de l'article 12*bis*, 4°, proposé³², il convient de s'interroger sur la portée des mots "au moins": l'étranger concerné qui apporterait la preuve par toutes voies de droit de "son intégration sociale" ou de "sa participation économique" devrait-il fournir un autre élément pour être considéré comme "justifi[ant] de sa participation à la vie de sa communauté d'accueil" et donc admissible à l'acquisition de la nationalité sur la base de la disposition à l'examen?

Afin d'éviter tout arbitraire ou en tout cas une application par trop différente selon les dossiers, cette question doit être clarifiée dans le dispositif.

8°) La perte ou la déchéance de la nationalité belge et l'apatridie (articles 11, § 1er, alinéa 3, 23 et 23*bis* proposés du Code de la nationalité belge — articles 5, 10 et 11 de l'amendement)

14.1.1. L'article 23, § 1er, du Code de la nationalité belge, tel qu'il est modifié par l'article 10 de l'amendement, dispose ce qui suit:

"§ 1er. Les Belges qui ne tiennent pas leur nationalité d'un auteur belge au jour de leur naissance et les Belges qui ne se sont pas vu attribuer leur nationalité en vertu de l'article 11 peuvent être déchus de la nationalité belge:

1° s'ils ont acquis la nationalité belge à la suite d'une conduite frauduleuse, par de fausses informations, par faux en écriture et/ou utilisation de documents faux ou falsifiés, par fraude à l'identité ou par fraude à l'obtention au droit de séjour;

2° s'ils manquent gravement à leurs devoirs de citoyen belge".

³² Voir les nos 9 et 11, plus haut.

Het is hoe dan ook zaak van de wetgever elke twijfel dienaangaande weg te nemen, met inachtneming van de beginselen van gelijkheid en non-discriminatie.

7°) Vreemdelingen die sedert tien jaar in België verblijven (voorgesteld artikel 12*bis*, 4°, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit — artikel 8 van het amendement)

13. Het voorgestelde artikel 12*bis*, 4°, vierde streepje, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit vereist dat de vreemdeling die de Belgische nationaliteit wenst te krijgen en die sedert minstens tien jaar wettig in België verblijft "het bewijs levert van zijn deelname aan het leven van zijn onthaalgemeenschap", en stelt voorts dat daarbij "minimaal het bewijs geleverd (moet) worden" van "zijn maatschappelijke integratie" of "zijn economische participatie".

Los van de opmerkingen die hierboven zijn gemaakt over het voorgestelde artikel 12*bis*, 4°³², behoren vraagtekens te worden geplaatst bij de strekking van het woord "minimaal": moet de betrokken vreemdeling die met behulp van alle rechtsmiddelen het bewijs zou leveren van "zijn maatschappelijke integratie" of "zijn economische participatie", nog een ander gegeven aanvoeren om beschouwd te worden als iemand die "het bewijs levert van zijn deelname aan het leven van zijn onthaalgemeenschap" en dus in aanmerking komt voor het verkrijgen van de nationaliteit op basis van de voorliggende bepaling?

Om alle willekeur of op zijn minst een te verschillende toepassing naargelang van het dossier te voorkomen, moet daarentrent meer duidelijkheid worden verschaft in het dispositief.

8°) Verlies of vervallenverklaring van de Belgische nationaliteit en staatloosheid (voorgestelde artikelen 11, § 1, derde lid, 23 en 23*bis* van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit — artikelen 5, 10 en 11 van het amendement)

14.1.1. Artikel 23, § 1, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit, zoals gewijzigd bij artikel 10 van het amendement, bepaalt het volgende:

"§ 1. De Belgen die hun nationaliteit niet hebben verkregen van een ouder die Belg was op de dag van hun geboorte en de Belgen wier nationaliteit niet werd toegekend op grond van artikel 11, kunnen van de Belgische nationaliteit vervallen worden verklaard:

1° indien het verkrijgen van de Belgische nationaliteit berust op een bedrieglijke handelswijze, bedrieglijke informatie, het plegen van valsheid in geschrifte en/of het gebruik van valse of vervalste stukken, identiteitsfraude of fraude bij het bekomen van het verblijf;

2° indien zij ernstig tekortkomen aan hun verplichtingen als Belgische burger".

³² Cf. supra, nrs. 9 en 11.

Ni ce paragraphe 1er ni les autres paragraphes de l'article 23 n'émettent de réserve pour l'hypothèse où les personnes concernées risquent de devenir apatrides à la suite de la déchéance.

14.1.2. Après avoir énuméré au paragraphe 1er les comportements pouvant donner lieu au prononcé par une juridiction pénale de la déchéance de la nationalité au titre de peine, l'article 23bis, § 2, proposé du Code de la nationalité belge (article 11 de l'amendement) énonce, par contraste avec le silence de l'article 23 précité, ce qui suit:

“La circonstance que la déchéance de la nationalité belge aurait pour effet de rendre l'intéressé apatride constitue un élément dont le juge tiendra compte lors de la décision relative à la déchéance”.

14.2. Indépendamment du fait que cette dernière disposition, telle qu'elle est rédigée, n'impose ou juge aucune obligation précise et ne contient dès lors guère de règle de droit³³, il convient de rappeler les obligations pesant sur les États en matière d'apatridie.

Celles-ci résultent principalement de la Convention sur la réduction des cas d'apatridie, faite à New York le 30 août 1961, dont l'article 8, § 1, dispose que “[l]es États contractants ne priveront de leur nationalité aucun individu si cette privation doit le rendre apatride”, et de l'article 7, § 3, de la Convention européenne sur la nationalité, conclue à Strasbourg le 6 novembre 1997.

Certes, ces conventions n'ont pas été ratifiées par la Belgique mais, comme le rappelle le paragraphe 33 du rapport explicatif de la Convention européenne sur la nationalité,

“l'obligation d'éviter l'apatridie fait maintenant partie du droit international coutumier; la Convention de 1961 sur la réduction des cas d'apatridie établit des règles pour sa mise en œuvre”³⁴⁻³⁵,

et cette obligation lie en conséquence la Belgique.

³³ En ce sens: l'avis 48.118/2 du 16 juin 2010, précité.

³⁴ Ainsi que le relève le paragraphe 31 du même rapport explicatif, “[l]e droit de tout individu à une nationalité a été affirmé pour la première fois à l'article 15 de la Déclaration universelle des droits de l'homme. L'article 7 de la Convention des Nations Unies de 1989 relative aux droits de l'enfant donne en outre à tout enfant le droit à une nationalité”.

L'article 15 de la Déclaration universelle des droits de l'homme est rédigé comme suit:

“1. Tout individu a droit à une nationalité.

2. Nul ne peut être arbitrairement privé de sa nationalité, ni du droit de changer de nationalité”.

³⁵ W. Woster, “International law and the expulsion of individuals with more than one nationality”, *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*, 2009, p. 452 à 455. Sur ces questions, cons. E. Decaux, “Le droit à une nationalité en tant que droit de l'homme”, *Rev. trim. dr. h.*, 2011, p. 237 à 260.

Noch deze paragraaf 1, noch de overige paragrafen van artikel 23 maken enig voorbehoud voor het geval waarin de kans bestaat dat de betrokken personen door de vervallen klaring staatloos worden.

14.1.2. In het voorgestelde artikel 23bis van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit (artikel 11 van het amendement) worden in paragraaf 1 eerst de gedragingen opgesomd die ertoe aanleiding kunnen geven dat een strafrechtbank als sanctie de vervallenverklaring van de nationaliteit uitspreekt, en wordt voorts in paragraaf 2, in contrast met het stilzwijgen van het voornoemde artikel 23, het volgende gesteld:

“De omstandigheid dat de vervallenverklaring tot gevolg zou hebben dat de betrokkene staatloos zou worden, maakt een element uit waarmee de rechter zal rekening houden bij de beslissing over de vervallenverklaring”.

14.2. Los van het feit dat laatstgenoemde bepaling, zoals ze is gesteld, de rechter geen duidelijke verplichting oplegt en bijgevolg geen rechtsregel bevat³³, moeten de verplichtingen aangaande staatloosheid die bij de Staten berusten in herinnering worden gebracht.

Die vloeien hoofdzakelijk voort uit het Verdrag tot beperking der staatloosheid, gedaan te New York op 30 augustus 1961, waarvan artikel 8, lid 1, bepaalt dat “een Verdragsluitende Staat (...) een onderdaan de nationaliteit van die Staat niet (ontneemt), indien dit voor die onderdaan staatloosheid met zich zou brengen”, en uit artikel 7, lid 3, van het Europees Verdrag inzake nationaliteit, gesloten te Straatsburg, op 6 november 1997.

Die verdragen zijn weliswaar niet geratificeerd door België, maar, zoals gesteld wordt in lid 33 van het toelichtend rapport bij het Europees Verdrag inzake nationaliteit,

“l'obligation d'éviter l'apatridie fait maintenant partie du droit international coutumier; la Convention de 1961 sur la réduction des cas d'apatridie établit des règles pour sa mise en œuvre”³⁴⁻³⁵,

en is België bijgevolg door die verplichting gebonden.

³³ Zie in die zin het voornoemde advies 48.118/2 van 16 juni 2010.

³⁴ Zoals daarop gewezen wordt in lid 31 van hetzelfde toelichtend rapport, “[l]e droit de tout individu à une nationalité a été affirmé pour la première fois à l'article 15 de la Déclaration universelle des droits de l'homme. L'article 7 de la Convention des Nations Unies de 1989 relative aux droits de l'enfant donne en outre à tout enfant le droit à une nationalité”.

Artikel 15 van de Universele verklaring van de rechten van de mens luidt als volgt:

“1. Een ieder heeft het recht op een nationaliteit.

2. Aan niemand mag willekeurig zijn nationaliteit worden ontnomen, noch het recht worden ontzegd om van nationaliteit te veranderen”.

³⁵ W. Woster, “International law and the expulsion of individuals with more than one nationality”, *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*, 2009, blz. 452 tot 455. Wat die kwesties betreft, zie E. Decaux, “Le droit à une nationalité en tant que droit de l'homme”, *Rev. Trim. dr. h.*, 2011, blz. 237 tot 260.

Elle n'est toutefois pas absolue, ainsi que le précise l'article 7, § 3, de la Convention européenne sur la nationalité. L'article 7 de cette Convention est rédigé comme suit:

"1. Un État Partie ne peut prévoir dans son droit interne la perte de sa nationalité de plein droit ou à son initiative, sauf dans les cas suivants:

- a. acquisition volontaire d'une autre nationalité;
- b. acquisition de la nationalité de l'État Partie à la suite d'une conduite frauduleuse, par fausse information ou par dissimulation d'un fait pertinent de la part du requérant;
- c. engagement volontaire dans des forces militaires étrangères;
- d. comportement portant un préjudice grave aux intérêts essentiels de l'État Partie;
- e. absence de tout lien effectif entre l'État Partie et un ressortissant qui réside habituellement à l'étranger;
- f. lorsqu'il est établi, pendant la minorité d'un enfant, que les conditions prévues par le droit interne ayant entraîné l'acquisition de plein droit de la nationalité de l'État Partie ne sont plus remplies;
- g. adoption d'un enfant lorsque celui-ci acquiert ou possède la nationalité étrangère de l'un ou de ses deux parents adoptifs.

2. Un État Partie peut prévoir la perte de sa nationalité par les enfants dont les parents perdent leur nationalité, à l'exception des cas couverts par les alinéas c et d du paragraphe 1. Cependant, les enfants ne perdent pas leur nationalité si l'un au moins de leurs parents conserve cette nationalité.

3. Un État Partie ne peut prévoir dans son droit interne la perte de sa nationalité en vertu des paragraphes 1 et 2 de cet article si la personne concernée devient ainsi apatride, à l'exception des cas mentionnés au paragraphe 1, alinéa b, de cet article".

En conséquence, l'interdiction de prévoir la perte de la nationalité trouve sa limite si l'intéressé a acquis cette nationalité "à la suite d'une conduite frauduleuse, par fausse information ou par dissimulation d'un fait pertinent de [s]a part [...]".

Selon l'article 8, § 2 à 4, de la Convention de 1961 sur la réduction des cas d'apatridie³⁶,

"2. Nonobstant la disposition du premier paragraphe du présent article, un individu peut être privé de la nationalité d'un État contractant:

³⁶ L'article 8, § 1, de cette convention est reproduit ci-avant.

Die verplichting is evenwel niet absoluut, zoals gepreciseerd wordt in artikel 7, lid 3, van het Europees Verdrag inzake nationaliteit. Artikel 7 van dat Verdrag luidt als volgt:

"1. Een Staat die Partij is, mag in zijn nationale wetgeving niet voorzien in het verlies van zijn nationaliteit van rechtswege of op initiatief van de Staat die Partij is, behoudens in de volgende gevallen:

- a. vrijwillige verkrijging van een andere nationaliteit;
- b. verkrijging van de nationaliteit van de Staat die Partij is, door middel van aan de aanvrager toe te schrijven bedrieglijk gedrag, valse informatie of verzwijging van enig relevant feit;
- c. het vrijwillig in vreemde krijgsdienst treden;
- d. gedrag dat de essentiële belangen van de Staat die Partij is, ernstig schaadt;
- e. het ontbreken van een effectieve band tussen de Staat die Partij is, en een onderdaan die zijn gewone verblijf in het buitenland heeft;
- f. wanneer tijdens de minderjarigheid van een kind wordt vastgesteld dat niet meer wordt voldaan aan de in de nationale wetgeving vastgestelde voorwaarden die hebben geleid tot de verkrijging van rechtswege van de nationaliteit van de Staat die Partij is;
- g. adoptie van een kind indien het kind de buitenlandse nationaliteit van een of beide adoptiefouders verkrijgt of bezit.

2. Een Staat die Partij is, kan voorzien in het verlies van zijn nationaliteit door kinderen wier ouders die nationaliteit verliezen, behoudens in gevallen als bedoeld in letters c en d van het eerste lid. De kinderen verliezen die nationaliteit echter niet indien een van beide ouders deze behoudt.

3. Een Staat die Partij is, mag in zijn nationale wetgeving niet voorzien in het verlies van zijn nationaliteit ingevolge het eerste en tweede lid van dit artikel indien de betrokken persoon daardoor staatloos zou worden, behoudens in de gevallen genoemd in het eerste lid, letter b, van dit artikel".

Het verbod om te voorzien in het verlies van de nationaliteit geldt bijgevolg niet indien de betrokkene die nationaliteit verworven heeft "door middel van aan [hem] toe te schrijven bedrieglijk gedrag, valse informatie of verzwijging van enig relevant feit".

Artikel 8, leden 2 tot 4, van het Verdrag van 1961 tot beperking der staatloosheid luidt als volgt³⁶:

"2. Ongeacht de bepaling van het eerste lid van dit artikel kan iemand de nationaliteit van een Verdragsluitende Staat worden ontnomen:

³⁶ Artikel 8, lid 1, van dat verdrag is hierboven weergegeven.

a) Dans les cas où, en vertu des paragraphes 4 et 5 de l'article 7, il est permis de prescrire la perte de la nationalité³⁷;

b) S'il a obtenu cette nationalité au moyen d'une fausse déclaration ou de tout autre acte frauduleux.

3. Nonobstant la disposition du paragraphe 1 du présent article, un État contractant peut conserver la faculté de priver un individu de sa nationalité, s'il procède, au moment de la signature, de la ratification ou de l'adhésion, à une déclaration à cet effet spécifiant un ou plusieurs motifs, prévus à sa législation nationale à cette date et entrant dans les catégories suivantes:

a) si un individu, dans des conditions impliquant de sa part un manque de loyalisme envers l'État contractant:

i) a, au mépris d'une interdiction expresse de cet État, apporté ou continué d'apporter son concours à un autre État, ou reçu ou continué de recevoir d'un autre État des émoluments; ou

ii) a eu un comportement de nature à porter un préjudice grave aux intérêts essentiels de l'État;

b) si un individu a prêté serment d'allégeance, ou a fait une déclaration formelle d'allégeance à un autre État, ou a manifesté de façon non douteuse par son comportement sa détermination de répudier son allégeance envers l'État contractant.

4. Un État contractant ne fera usage de la faculté de priver un individu de sa nationalité dans les conditions définies aux paragraphes 2 et 3 du présent article que conformément à la loi, laquelle comportera la possibilité pour l'intéressé de faire valoir tous ses moyens de défense devant une juridiction ou un autre organisme indépendant".

14.3. À ces règles coutumières du droit international général, s'ajoutent celles, plus spécifiques, qui résultent du droit de l'Union européenne, notamment les règles qui confèrent aux ressortissants des États membres de l'Union européenne la qualité de citoyen de l'Union (article 20 du Traité sur le fonctionnement de l'Union européenne).

³⁷ L'article 7, §§ 4 et 5, de la Convention sur la réduction des cas d'apatridie dispose comme suit: "4. La perte de la nationalité qui affecte un individu naturalisé peut être motivée par la résidence à l'étranger pendant une période dont la durée, fixée par l'État contractant, ne peut être inférieure à sept années consécutives si l'intéressé ne déclare pas aux autorités compétentes son intention de conserver sa nationalité. 5. En ce qui concerne les individus nés hors du territoire de l'État contractant dont ils possèdent la nationalité, la conservation de cette nationalité au-delà d'une date postérieure d'un an à leur majorité peut être subordonnée par la législation de l'État contractant à des conditions de résidence à cette date sur le territoire de cet État ou d'immatriculation auprès de l'autorité compétente".

a) in de gevallen waarin het, krachtens de leden 4 en 5 van artikel 7, toegelaten is te bepalen, dat iemand zijn nationaliteit verliest³⁷;

b) indien hij die nationaliteit door middel van een valse verklaring of bedrog heeft verkregen.

3. Ongeacht het bepaalde in het eerste lid van dit artikel behoudt een Verdragsluitende Staat het recht iemand zijn nationaliteit te ontnemen, indien die Staat ten tijde van de ondertekening of de bekrachtiging van of de toetreding tot dit Verdrag een daartoe strekkende verklaring aflegt onder opgave van de gronden, welke zijn nationale recht voor die ontneming kent en waarvoor de beweegreden is geweest:

a) dat betrokkene, op een wijze die onvereenigbaar is met zijn plicht tot trouw aan de Verdragsluitende Staat,

(i) in weerwil van een uitdrukkelijk verbod van de Verdragsluitende Staat aan een andere Staat diensten heeft verleend of is blijven verlenen, of van een andere Staat emolumenten heeft ontvangen of is blijven ontvangen, of

(ii) zich dusdanig heeft gedragen, dat daardoor aan de wettelijke belangen van de Staat ernstig afbreuk wordt gedaan;

b) dat betrokkene hetzij een eed, hetzij een stellige verklaring van trouw aan een andere Staat heeft afgelegd, dan wel door zijn gedrag onweerlegbaar heeft doen blijken van zijn besluit de trouw aan de Verdragsluitende Staat op te zeggen.

4. Een Verdragsluitende Staat maakt van de mogelijkheid om iemand met inachtneming van de leden 2 en 3 van dit artikel zijn nationaliteit te ontnemen geen gebruik dan met eerbiediging van de wet, waarbij de betrokkene recht heeft op een onpartijdige behandeling van zijn zaak, hetzij door een rechtbank, hetzij door een ander onafhankelijk orgaan".

14.3. Bij die gewoonterechtelijke regels van het algemeen internationaal recht komen de specifiekere regels die voortvloeien uit het recht van de Europese Unie, inzonderheid de regels waarbij aan de onderdanen van de lidstaten van de Europese Unie de hoedanigheid van burger van de Unie wordt verleend (artikel 20 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie).

³⁷ Artikel 7, leden 4 en 5, van het Verdrag tot beperking der staatsloosheid bepaalt het volgende:

"4. Verlies van de nationaliteit, verkregen door naturalisatie, kan worden gegrond op verblijf in den vreemde gedurende een door de wetgeving van de betrokken Verdragsluitende Staat vast te stellen tijdvak van ten minste zeven opeenvolgende jaren, tenzij de belanghebbende de bevoegde autoriteit ervan in kennis stelt dat hij zijn nationaliteit wenst te behouden.

5. Met betrekking tot een persoon die geboren is buiten het grondgebied van de Verdragsluitende Staat waarvan hij de nationaliteit bezit, kan de wetgeving van die Staat bepalen, dat deze persoon zijn nationaliteit na verloop van één jaar te rekenen van het tijdstip waarop hij meerderjarig werd, verliest, indien hij op dat moment zijn woonplaats niet heeft op het grondgebied van die Staat of zich niet bij de bevoegde autoriteit heeft laten inschrijven".

Il est renvoyé sur ce point à l'arrêt *Rottmann c. Freistaat Bayern* prononcé le 2 mars 2010 par la Cour de Justice de l'Union européenne, qui avait à répondre en l'espèce aux questions préjudicielles suivantes:

“1) Le droit communautaire s'oppose-t-il à la conséquence juridique de la perte de la citoyenneté de l'Union européenne (ainsi que des droits et des libertés fondamentales qui y sont liés) résultant du fait que le retrait, dans un État membre (la République fédérale d'Allemagne), d'une naturalisation obtenue par fraude, retrait qui est en soi légal en application du droit [de cet État membre], a pour conséquence que la personne concernée devient apatride parce que, comme dans le cas du requérant [au principal], elle ne recouvre pas la nationalité [d'un autre État membre (la République d'Autriche)] qu'elle avait à l'origine en raison des dispositions applicables du droit de [ce dernier]?”

2) [Dans l'affirmative,] l'État membre [...] qui a naturalisé un citoyen de l'Union européenne et entend procéder au retrait [de cette] naturalisation [parce qu'elle a été] obtenue frauduleusement doit-il s'abstenir de le faire si ou aussi longtemps que ce retrait [...] a pour conséquence la perte de la citoyenneté de l'Union (ainsi que des droits et des libertés fondamentales qui y sont liés), ou l'État membre [...] de la nationalité initiale est-il tenu, pour respecter le droit communautaire, d'interpréter, d'appliquer ou encore d'adapter son droit national de manière à éviter une telle conséquence juridique?”³⁸.

La Cour de justice a répondu, en substance, ce qui suit à ces questions préjudicielles:

“45. Ainsi, les États membres doivent, dans l'exercice de leur compétence en matière de nationalité, respecter le droit de l'Union (arrêts *Micheletti e.a.*, précité, point 10; *Mesbah*, précité, point 29; du 20 février 2001, *Kaur*, C-192/99, Rec. p. I-1237, point 19, ainsi que *Zhu et Chen*, précité, point 37).

46. Dans ces conditions, il appartient à la Cour de se prononcer sur les questions préjudicielles posées par la juridiction de renvoi, qui concernent les conditions dans lesquelles un citoyen de l'Union peut, du fait de la perte de sa nationalité, perdre cette qualité de citoyen de l'Union et, dès lors, être privé des droits qui y sont attachés.

47. À cet égard, la juridiction de renvoi s'interroge essentiellement sur la réserve formulée par la jurisprudence de la Cour citée au point 45 du présent arrêt, selon laquelle les États membres doivent, dans l'exercice de leur compétence en matière de nationalité, respecter le droit de l'Union, et sur les conséquences de cette réserve dans une situation telle que celle en cause au principal.

48. La réserve selon laquelle il y a lieu de respecter le droit de l'Union ne porte pas atteinte au principe de droit internatio-

³⁸ C.J.U.E., *Rottmann c. Freistaat Bayern*, 2 mars 2010, C-135/08, § 35.

Wat dat betreft wordt verwezen naar het arrest *Rottmann t. Freistaat Bayern*, uitgesproken op 2 maart 2010 door het Hof van Justitie van de Europese Unie, dat in casu moest antwoorden op de volgende prejudiciële vragen:

“1) Staat het gemeenschapsrecht eraan in de weg dat het verlies van het burgerschap van de Unie (en de daarmee verbonden rechten en fundamentele vrijheden) als rechtsgevolg intreedt doordat een naar nationaal (Duits) recht op zich rechtmatige intrekking van een door bedrog verkregen naturalisatie in een lidstaat (Duitsland) met zich brengt dat, in samenhang met het interne nationaliteitsrecht van een andere lidstaat (Oostenrijk), een toestand van staatlousheid ontstaat, zoals in casu bij verzoeker, doordat deze niet wordt hersteld in zijn oorspronkelijke, Oostenrijkse nationaliteit?”

2) Indien de eerste vraag bevestigend wordt beantwoord: Moet de lidstaat (Duitsland) die de burger van de Unie heeft genaturaliseerd en die de door bedrog verkregen naturalisatie wenst in te trekken, ingevolge het gemeenschapsrecht volledig of tijdelijk afzien van de intrekking van de naturalisatie indien of zolang als daardoor het in de eerste vraag beschreven rechtsgevolg van het verlies van het burgerschap van de Unie (en de daarmee verbonden rechten en fundamentele vrijheden) zou intreden, of moet de andere lidstaat (Oostenrijk), waarvan de betrokkene voorheen staatsburger was, ingevolge het gemeenschapsrecht zijn nationale recht aldus uitleggen, toepassen of aanpassen dat dit rechtsgevolg niet intreedt?”³⁸

Het Hof van Justitie heeft op die prejudiciële vragen in hoofdzaak het volgende geantwoord:

“45. Zo moeten de lidstaten bij de uitoefening van hun bevoegdheid inzake nationaliteit het Unierecht eerbiedigen (arresten *Micheletti e.a.*, reeds aangehaald, punt 10, en *Mesbah*, reeds aangehaald, punt 29; arrest van 20 februari 2001, *Kaur*, C-192/99, *Jurispr. blz. I-1237*, punt 19, en arrest *Zhu en Chen*, reeds aangehaald, punt 37).

46. In die omstandigheden staat het aan het Hof om zich uit te spreken over de prejudiciële vragen van de verwijzende rechter betreffende de voorwaarden waaronder een burger van de Unie ten gevolge van het verlies van zijn nationaliteit, deze hoedanigheid van burger van de Unie kan verliezen en bijgevolg ook de daaraan verbonden rechten.

47. Dienaangaande betreffen de twijfels van de verwijzende rechter voornamelijk het voorbehoud dat is gemaakt in de in punt 45 van het onderhavige arrest aangehaalde rechtspraak van het Hof, dat de lidstaten bij de uitoefening van hun bevoegdheid inzake nationaliteit het Unierecht moeten eerbiedigen, en de gevolgen van dit voorbehoud in een situatie als die van het hoofdgeding.

48. Het voorbehoud betreffende de eerbiediging van het Unierecht, doet niet af aan het reeds door het Hof erkende,

³⁸ HvJEU, *Rottmann t. Freistaat Bayern*, 2 maart 2010, C-135/08, punt 35.

nal déjà reconnu par la Cour, et rappelé au point 39 du présent arrêt, selon lequel les États membres sont compétents pour définir les conditions d'acquisition et de perte de la nationalité, mais consacre le principe selon lequel, lorsqu'il s'agit de citoyens de l'Union, l'exercice de cette compétence, dans la mesure où il affecte les droits conférés et protégés par l'ordre juridique de l'Union, comme c'est notamment le cas pour une décision de retrait de la naturalisation telle que celle en cause au principal, est susceptible d'un contrôle juridictionnel opéré au regard du droit de l'Union.

49. Contrairement à la requérante dans l'affaire ayant donné lieu à l'arrêt Kaur, précité, qui, ne répondant pas à la définition de ressortissant du Royaume-Uni de Grande-Bretagne et d'Irlande du Nord, n'a pas pu être privée des droits découlant du statut de citoyen de l'Union, le requérant au principal a eu incontestablement les nationalités autrichienne puis allemande et a joui, par conséquent, dudit statut et des droits qui s'y attachent.

50. Toutefois, ainsi que plusieurs gouvernements ayant soumis des observations à la Cour l'ont fait valoir, dès lors qu'une décision de retrait de la naturalisation telle que celle en cause au principal est fondée sur la fraude commise par l'intéressé dans le cadre de la procédure d'acquisition de la nationalité concernée, une telle décision pourrait être conforme au droit de l'Union.

51. En effet, une décision de retrait de la naturalisation en raison de manœuvres frauduleuses correspond à un motif d'intérêt général. À cet égard, il est légitime pour un État membre de vouloir protéger le rapport particulier de solidarité et de loyauté entre lui-même et ses ressortissants ainsi que la réciprocité de droits et de devoirs, qui sont le fondement du lien de nationalité.

52. Cette conclusion relative à la légitimité, dans son principe, d'une décision de retrait de la naturalisation prise dans des circonstances telles que celles de la cause au principal se trouve corroborée par les dispositions pertinentes de la convention sur la réduction des cas d'apatridie. En effet, l'article 8, paragraphe 2, de celle-ci dispose qu'un individu peut se voir privé de la nationalité d'un État contractant s'il a obtenu cette nationalité au moyen d'une fausse déclaration ou de tout autre acte frauduleux. De même, l'article 7, paragraphes 1 et 3, de la convention européenne sur la nationalité n'interdit pas à un État partie de priver un individu de sa nationalité, même si ce dernier devient ainsi apatride, lorsque cette nationalité a été acquise à la suite d'une conduite frauduleuse, par fausse information ou par dissimulation d'un fait pertinent de la part de cet individu.

53. Ladite conclusion est par ailleurs conforme au principe de droit international général selon lequel nul ne peut être arbitrairement privé de sa nationalité, ce principe étant repris à l'article 15, paragraphe 2, de la Déclaration universelle des droits de l'homme et à l'article 4, sous c), de la convention européenne sur la nationalité. En effet, lorsqu'un État prive une personne de sa nationalité en raison du comportement frauduleux de celle-ci, légalement établi, une telle privation ne peut être considérée comme un acte arbitraire.

en in punt 39 van het onderhavige arrest in herinnering gebracht, internationaalrechtelijke beginsel dat het bepalen van de voorwaarden voor de verkrijging en het verlies van de nationaliteit tot de bevoegdheid van elke lidstaat behoort, maar bevestigt het beginsel dat wanneer het om burgers van de Unie gaat, de uitoefening van die bevoegdheid, voor zover zij de door de rechtsorde van de Unie verleende en beschermde rechten aantast, zoals met name het geval is met een besluit tot intrekking van de naturalisatie als in het hoofdgeding aan de orde, vatbaar is voor rechterlijke toetsing aan het Unierecht.

49. Anders dan de verzoekster in de zaak die tot het reeds aangehaalde arrest Kaur heeft geleid, die niet voldeed aan de definitie van onderdaan van het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland, en daarom de aan de hoedanigheid van burger van de Unie verbonden rechten niet kon verliezen, heeft verzoeker in het hoofdgeding ontegenzeggelijk de Oostenrijkse en vervolgens de Duitse nationaliteit gehad, en bijgevolg genoemde hoedanigheid en de daaraan verbonden rechten.

50. Echter, zoals verschillende regeringen die opmerkingen bij het Hof hebben ingediend hebben gesteld, kan een besluit tot intrekking van de naturalisatie als in het hoofdgeding aan de orde, wanneer het is gebaseerd op bedrog door de betrokkene in het kader van de procedure tot verkrijging van de betrokken nationaliteit, verenigbaar zijn met het Unierecht.

51. Een besluit tot intrekking van de naturalisatie ten gevolge van bedrog vindt immers zijn rechtvaardiging in een reden van algemeen belang. Dienaangaande is het rechtmatig dat een lidstaat de bijzondere band van solidariteit en loyaliteit tussen hem en zijn onderdanen, evenals de wederkerigheid van rechten en plichten, die de grondslag vormen van de nationaliteitsverhouding, wil beschermen.

52. Deze conclusie inzake de rechtmatigheid, op het principiële vlak, van een besluit tot intrekking van de naturalisatie in omstandigheden als die van het hoofdgeding, vindt steun in de relevante bepalingen van het verdrag tot beperking der staatloosheid. Artikel 8, lid 2, van dit verdrag bepaalt immers dat iemand de nationaliteit van een verdragsluitende staat kan worden ontnomen indien hij die nationaliteit door middel van een valse verklaring of bedrog heeft verkregen. Ook artikel 7, leden 1 en 3, van het Europees verdrag inzake nationaliteit verbiedt niet dat een verdragsluitende partij een persoon zijn nationaliteit ontnemt, zelfs indien hij daardoor staatloos wordt, indien die nationaliteit is verkregen door middel van aan deze persoon toe te schrijven bedrieglijk gedrag, valse informatie of verzwijging van enig relevant feit.

53. Voorts stemt deze conclusie overeen met het in artikel 15, lid 2, van de Universele Verklaring van de rechten van de mens en in artikel 4, sub c, van het Europees verdrag inzake nationaliteit overgenomen algemene internationaalrechtelijke beginsel dat niemand willekeurig zijn nationaliteit mag worden ontnomen. De ontneming door een staat van de nationaliteit van een persoon wegens diens overeenkomstig de wet vastgesteld bedrieglijk gedrag, kan immers niet worden aangemerkt als een willekeurige handeling.

54. Ces considérations sur la légitimité, dans son principe, d'une décision de retrait de la naturalisation en raison de manœuvres frauduleuses restent, en principe, valables lorsqu'un tel retrait a pour conséquence que la personne concernée perde, outre la nationalité de l'État membre de naturalisation, la citoyenneté de l'Union.

55. Toutefois, dans un tel cas de figure, il appartient à la juridiction de renvoi de vérifier si la décision de retrait en cause au principal respecte le principe de proportionnalité en ce qui concerne les conséquences qu'elle comporte sur la situation de la personne concernée au regard du droit de l'Union, outre, le cas échéant, l'examen de la proportionnalité de cette décision au regard du droit national.

56. Partant, vu l'importance qu'attache le droit primaire au statut de citoyen de l'Union, il convient, lors de l'examen d'une décision de retrait de la naturalisation, de tenir compte des conséquences éventuelles que cette décision emporte pour l'intéressé et, le cas échéant, pour les membres de sa famille en ce qui concerne la perte des droits dont jouit tout citoyen de l'Union. Il importe à cet égard de vérifier, notamment, si cette perte est justifiée par rapport à la gravité de l'infraction commise par celui-ci, au temps écoulé entre la décision de naturalisation et la décision de retrait ainsi qu'à la possibilité pour l'intéressé de recouvrer sa nationalité d'origine.

57. S'agissant plus particulièrement de ce dernier aspect, un État membre dont la nationalité a été acquise de manière frauduleuse ne saurait être considéré comme obligé, en application de l'article 17 CE [devenu l'article 20 du Traité sur le fonctionnement de l'Union européenne], de s'abstenir du retrait de la naturalisation au seul motif que l'intéressé n'a pas recouvré la nationalité de son État membre d'origine.

58. Il incombe néanmoins à la juridiction nationale d'apprécier si, au regard de l'ensemble des circonstances pertinentes, le respect du principe de proportionnalité exige que, avant qu'une telle décision de retrait de la naturalisation prenne effet, il soit accordé à l'intéressé un délai raisonnable afin qu'il puisse essayer de recouvrer la nationalité de son État membre d'origine.

59. Eu égard à ce qui précède, il y a lieu de répondre à la première question et à la première partie de la seconde question que le droit de l'Union, notamment l'article 17 CE [devenu l'article 20 du Traité sur le fonctionnement de l'Union européenne], ne s'oppose pas à ce qu'un État membre retire à un citoyen de l'Union la nationalité de cet État membre acquise par naturalisation lorsque celle-ci a été obtenue de manière frauduleuse à condition que cette décision de retrait respecte le principe de proportionnalité³⁹.

14.4. Les dispositions mentionnées au paragraphe 14.1, plus haut, doivent être revues à la lumière des obligations internationales et européennes qui viennent d'être exposées, vu la forte réduction de la marge de manœuvre des États sur

54. Deze overwegingen betreffende de rechtmatigheid, op het principiële vlak, van een besluit tot intrekking van de naturalisatie ten gevolge van bedrog gelden in principe ook wanneer deze intrekking tot gevolg heeft dat de betrokkene naast de nationaliteit van de lidstaat van de naturalisatie, ook het burgerschap van de Unie verliest.

55. In een dergelijk geval staat het echter aan de nationale rechter om na te gaan of het in het hoofdgeding aan de orde zijnde intrekkingbesluit in overeenstemming is met het evenredigheidsbeginsel wat de gevolgen ervan voor de situatie van de betrokkene uit het oogpunt van het Unierecht betreft, in voorkomend geval naast de toetsing van de evenredigheid van dit besluit aan het nationale recht.

56. Bijgevolg moet, gelet op het belang dat het primaire recht aan de hoedanigheid van burger van de Unie hecht, bij de toetsing van een besluit tot intrekking van de naturalisatie rekening worden gehouden met de eventuele gevolgen van dit besluit voor de betrokkene, en in voorkomend geval voor zijn gezinsleden wat het verlies betreft van de rechten die elke burger van de Unie geniet. In dit verband dient met name te worden nagegaan of dit verlies gerechtvaardigd is in het licht van de ernst van de door hem gepleegde inbreuk, van het tijdsverloop tussen de naturalisatiebeslissing en het intrekkingbesluit, en van de mogelijkheid voor de betrokkene om zijn vroegere nationaliteit terug te krijgen.

57. Wat meer in het bijzonder laatstgenoemd aspect betreft, kan een lidstaat waarvan de nationaliteit door bedrog werd verkregen, niet worden geacht krachtens artikel 17 EG [dat artikel 20 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie is geworden] verplicht te zijn om de naturalisatie niet in te trekken op de enkele grond dat de betrokkene de nationaliteit van zijn lidstaat van herkomst niet heeft teruggekregen.

58. Niettemin staat het aan de nationale rechter om te beoordelen of, gelet op alle relevante omstandigheden, het ter naleving van het evenredigheidsbeginsel noodzakelijk is dat een dergelijk besluit tot intrekking van de naturalisatie niet ingaat dan nadat aan de betrokkene een redelijke termijn is toegekend om te pogen de nationaliteit van zijn lidstaat van herkomst terug te krijgen.

59. Gelet op een en ander moet op de eerste vraag en op het eerste onderdeel van de tweede vraag worden geantwoord, dat het Unierecht, met name artikel 17 EG [dat artikel 20 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie is geworden], zich er niet tegen verzet dat een lidstaat de door naturalisatie verkregen nationaliteit van deze lidstaat van een burger van de Unie intrekt wanneer deze door bedrog werd verkregen, mits deze intrekkingbeslissing in overeenstemming met het evenredigheidsbeginsel is³⁹.

14.4. De bepalingen genoemd in punt 14.1 hierboven moeten herzien worden in het licht van de internationale en Europese verplichtingen die zonet uiteengezet zijn, gelet op de sterke beperking van de manoeuvreerruimte van de Sta-

³⁹ C.J.U.E., Rottmann c. Freistaat Bayern, 2 mars 2010, C-135/08, §§ 45 à 59.

³⁹ HvJEU, Rottmann t. Freistaat Bayern, 2 maart 2010, C-135/08, punten 45 tot 59.

ces questions⁴⁰ et compte tenu des articles 10, alinéas 1er et 2 (non modifié par l'amendement), et 22, §§ 1er, 2° à 4°, et 3, actuellement en vigueur du Code de la nationalité belge, l'article 22, § 1er, 2°, étant en outre complété par l'article 9, 1°, de l'amendement par une phrase nouvelle prenant en considération l'apatridie.

*
* *

15. C'est sous réserve de ces observations générales que les observations particulières qui suivent sont formulées.

III. Observations particulières

Dispositif

Article 2 de l'amendement

(article 1er proposé du Code de la nationalité belge)

1. À l'article 1er, § 2, 4°, proposé, du Code de la nationalité belge, les faits personnels graves sont énumérés à titre exemplatif, alors qu'au titre de la sécurité juridique une liste exhaustive se justifie.

Cette exigence est d'autant plus prégnante qu'il entre dans les intentions des auteurs de l'amendement de donner de cette notion une définition claire.

2. Au troisième tiret, parmi les faits personnels graves figure "l'impossibilité de contrôler l'identité [...] ou de garantir l'identité". Si ce fait peut effectivement être, en général, considéré comme un fait personnel grave, il convient cependant de réserver le cas du réfugié et de l'apatridie.

3. Au quatrième tiret, il faut sans doute supposer que la sanction dont il est question est une sanction pénale.

De plus, si la notion de fraude sociale est reçue dans le langage courant, elle manque de précision en droit. Il conviendrait à tout le moins d'explicitier cette dernière notion au cours des travaux préparatoires.

4. Au dernier tiret, il y a lieu d'écrire "arrêté royal délibéré en Conseil des ministres".

Cette observation vaut pour l'ensemble de l'amendement.

⁴⁰ Avis 48.118/2 du 16 juin 2010, précité.

ten ter zake⁴⁰, en rekening houdend met artikel 10, eerste en tweede lid (dat niet door het amendement wordt gewijzigd) en de thans geldende artikelen 22, §§ 1, 2° tot 4°, en 3 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit, waarbij artikel 22, § 1, 2°, bovendien aangevuld wordt door artikel 9, 1°, van het amendement met een nieuwe zin die rekening houdt met staatloosheid.

*
* *

15. De hiernavolgende bijzondere opmerkingen worden gemaakt onder voorbehoud van die algemene opmerkingen.

III. Bijzondere opmerkingen

Dispositief

Artikel 2 van het amendement

(voorgestelde artikel 1 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit)

1. In het voorgestelde artikel 1, § 2, 4°, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit worden de gewichtige feiten eigen aan de persoon exemplatief opgesomd, terwijl ter wille van de rechtszekerheid een exhaustieve lijst verantwoord is.

Dit vereiste is des te dwingender, daar de bedoeling van de indieners van het amendement erin bestaat dit begrip nauwkeurig te definiëren.

2. In het derde streepje wordt onder de gewichtige feiten eigen aan de persoon onder meer "het feit dat de identiteit [...] onmogelijk kan worden gecontroleerd of de identiteit niet kan worden gewaarborgd" vermeld. Dit feit kan inderdaad over het algemeen beschouwd worden als een gewichtig feit eigen aan de persoon, maar een uitzondering moet worden gemaakt wat betreft de vluchtelingen en de staatlozen.

3. In het vierde streepje moet wellicht worden verondersteld dat de sanctie waarvan aldaar sprake is, een strafrechtelijke sanctie is.

Bovendien heeft het begrip sociale fraude weliswaar ingang gevonden in het dagelijkse taalgebruik, maar dat neemt niet weg dat het juridisch gezien onvoldoende nauwkeurig is. Dit begrip moet op zijn minst nader worden omschreven in de loop van de parlementaire voorbereiding.

4. In het laatste streepje schrijven men "bij een koninklijk besluit vastgesteld na overleg in de Ministerraad".

Deze opmerking geldt voor het gehele amendement.

⁴⁰ Voornoemd advies 48.118/2 van 16 juni 2010.

Article 4 de l'amendement

(article 7bis proposé du Code de la nationalité belge)

À l'article 7bis, § 2, alinéa 1er, deuxième tiret, proposé, la seconde partie de la phrase semble faire double emploi avec la première.

Article 5 de l'amendement

(article 11 proposé du Code de la nationalité belge)

1. L'article 11, § 2, alinéa 1er, 2°, proposé ne précise pas que l'enfant doit être né en Belgique, alors qu'il s'agit de l'attribution de la nationalité belge en raison de la naissance en Belgique, comme le confirme l'intitulé de la section 3 du chapitre II du Code de la nationalité belge.

2. À l'article 11, § 2, alinéa 1er, 2°, sixième tiret, proposé, les auteurs de l'amendement n'ont pas envisagé l'hypothèse où aucun des parents de l'enfant ou aucun des adoptants n'exerce plus l'autorité parentale, par exemple dans les cas prévus aux articles 375, alinéa 2, et 389 du Code civil ainsi qu'à l'article 32 de la loi du 8 avril 1965 "relative à la protection de la jeunesse, à la prise en charge des mineurs ayant commis un fait qualifié infraction et à la réparation du dommage causé par ce fait"

Article 8 de l'amendement

(article 12bis proposé du Code de la nationalité belge)

1. À l'article 12bis, 2° et 3°, proposé, il est fait état d'un diplôme ou certificat délivré par un établissement d'enseignement reconnu par une Communauté.

La notion d'enseignement reconnu est trop étroite. La Constitution prévoit en effet en son article 24, § 5, que l'enseignement est organisé, subventionné ou reconnu par la Communauté.

Il convient également d'attirer l'attention du législateur sur l'existence d'autres établissements d'enseignement, tels que l'École royale militaire.

2. Les auteurs de l'amendement semblent avoir omis l'hypothèse où la participation économique résulte d'un emploi à temps plein en tant qu'agent statutaire dans la fonction publique.

Article 8 de l'amendement

(chapitre III du Code de la nationalité belge, articles 15 et 21 proposés du Code de la nationalité belge)

Selon les articles 15, § 1er, alinéa 3, et 21, § 2, alinéa 2, proposés,

Artikel 4 van het amendement

(voorgestelde artikel 7bis van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit)

In het voorgestelde artikel 7bis, § 2, eerste lid, tweede streepje, lijkt het tweede deel van de zin een overlapping te vormen van het bepaalde in het eerste deel.

Artikel 5 van het amendement

(voorgestelde artikel 11 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit)

1. Het voorgestelde artikel 11, § 2, eerste lid, 2°, preciseert niet dat het kind in België moet zijn geboren, ofschoon het de toekenning van de Belgische nationaliteit op grond van de geboorte in België betreft, zoals wordt bevestigd in het opschrift van hoofdstuk II, afdeling 3, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit.

2. De indieners van het amendement hebben in het voorgestelde artikel 11, § 2, eerste lid, 2°, zesde streepje, niet het geval in aanmerking genomen waarbij geen van de ouders van het kind of geen van de adoptanten nog langer het ouderlijk gezag uitoefent, bijvoorbeeld in de gevallen bedoeld in de artikelen 375, tweede lid, en 389 van het Burgerlijk Wetboek, alsook in artikel 32 van de wet van 8 april 1965 "betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade"

Artikel 8 van het amendement

(voorgestelde artikel 12bis van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit)

1. In het voorgestelde artikel 12bis, 2° en 3°, is sprake van een diploma of getuigschrift van een onderwijsinstelling erkend door een Gemeenschap.

Het begrip erkend onderwijs is te eng. Artikel 24, § 5, van de Grondwet bepaalt immers dat het onderwijs door de Gemeenschap wordt georganiseerd, gesubsidieerd of erkend.

De wetgever moet tevens gewezen worden op het bestaan van andere onderwijsinstellingen, zoals de Koninklijke Militaire School.

2. De indieners van het amendement lijken voorbijgegaan te zijn aan het geval waarin de economische participatie blijkt uit een voltijdse betrekking als statutair ambtenaar in een overheidsdienst.

Artikel 8 van het amendement

(hoofdstuk III van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit, voorgestelde artikelen 15 en 21 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit)

De voorgestelde artikelen 15, § 1, derde lid, en 21, § 2, tweede lid, bepalen:

“Si l'étranger n'a pas de nom ou de prénom, l'officier de l'état civil proposera à l'étranger d'entamer gratuitement une procédure conformément à la loi du 15 mai 1987 relative aux noms et prénoms, auquel cas la demande est suspendue jusqu'à ce que l'étranger ait un nom et un prénom”.

Il ressort du Code de droit international privé que:

— les autorités belges sont compétentes pour connaître de toute demande tendant à changer le nom ou les prénoms d'une personne si celle-ci est belge lors de l'introduction de la demande (article 36, alinéa 2);

— la détermination du nom et des prénoms d'une personne est régie par le droit de l'État dont cette personne a la nationalité (article 37, alinéa 1er);

— te volontaire ou par effet de la loi, est régi par le droit de l'État dont celle-ci a la nationalité au moment du changement (article 38, alinéa 1er);

— l'effet d'un changement de nationalité sur le nom et les prénoms d'une personne est régi par l'État de sa nouvelle nationalité (article 37, alinéa 2).

La loi belge n'a donc pas vocation à s'appliquer à la situation envisagée, qui concerne nécessairement un étranger. En outre, les problèmes d'identification dont fait état la justification de l'amendement ne se posent pas seulement dans le cadre de l'acquisition de nationalité belge. Enfin, il ne s'agit pas à proprement parler d'un “changement” de nom ou de prénom.

Pour réaliser l'objectif poursuivi, il conviendrait dès lors de compléter le Code de droit international privé afin de permettre aux étrangers qui n'ont pas de nom ou de prénom d'en obtenir un sur la base de la loi belge et d'adapter la loi du 15 mai 1987 relative aux noms et prénoms, ainsi que, le projet prévoyant la gratuité de la procédure, le Code des droits d'enregistrement, d'hypothèque et de greffe.

Article 8 de l'amendement (article 15 proposé du Code de la nationalité belge)

1. À l'article 15, § 1er, alinéa 2, proposé, une difficulté surgit lorsqu'il s'avère impossible d'uniformiser l'orthographe des noms et des prénoms étrangers dans tous les registres et documents; dans ces cas en effet, la procédure risque d'être indéfiniment suspendue et donc l'acquisition de la nationalité être rendue impossible. Une telle conséquence paraît disproportionnée. Un remède devrait y être apporté.

La même observation vaut pour l'article 21, § 2, alinéa 2, proposé.

“Indien de vreemdeling geen naam of voornaam heeft, zal de ambtenaar van de burgerlijke stand de vreemdeling voorstellen kosteloos een procedure op te starten overeenkomstig de wet van 15 mei 1987 betreffende de namen en voornamen, in welk geval de aanvraag wordt opgeschort totdat de vreemdeling een naam en voornaam heeft bekommen”.

Uit het Wetboek van internationaal privaatrecht volgt dat:

— de Belgische overheden bevoegd zijn om kennis te nemen van vorderingen tot verandering van de naam of de voornamen van een persoon indien deze bij de instelling van de vordering Belg is (artikel 36, tweede lid);

— de vaststelling van de naam en de voornamen van een persoon wordt geregeld door het recht van de Staat waarvan die persoon de nationaliteit heeft (artikel 37, eerste lid);

— de vrijwillige of uit de wet voortvloeiende verandering van naam of voornamen van een persoon wordt geregeld door het recht van de Staat waarvan die persoon op het tijdstip van de verandering de nationaliteit heeft (artikel 38, eerste lid);

— de gevolgen van een nationaliteitsverandering op de naam en de voornamen van een persoon worden geregeld door het recht van de Staat van zijn nieuwe nationaliteit (artikel 37, tweede lid).

De Belgische wet zal dus geen toepassing vinden in het beschouwde geval, dat noodzakelijkerwijs een vreemdeling betreft. Bovendien rijzen de problemen inzake de identificatie die worden aangehaald in de verantwoording van het amendement niet alleen in het kader van het verkrijgen van de Belgische nationaliteit. Tot slot betreft het strikt genomen niet een “verandering” van naam of van voornaam.

Wil men het beoogde doel bereiken, moet derhalve het Wetboek van internationaal privaatrecht worden aangevuld, zodat de vreemdeling zonder naam of voornaam er een kan verkrijgen op basis van de Belgische wet, en moet de wet van 15 mei 1987 betreffende de namen en voornamen worden aangepast, net als het Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten, aangezien het ontwerp voorziet in de kosteloosheid van de procedure.

Artikel 8 van het amendement (voorgestelde artikel 15 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit)

1. In het voorgestelde artikel 15, § 1, tweede lid, doet zich een probleem voor wanneer het niet mogelijk blijkt de schrijfwijze van buitenlandse namen en voornamen uniform weer te geven in alle registers en documenten; in die gevallen bestaat het risico dat de procedure voor onbepaalde tijd wordt opgeschort en dat het verkrijgen van de nationaliteit dus onmogelijk wordt. Een zodanig gevolg lijkt buitensporig te zijn. Dit probleem moet worden opgelost.

Dezelfde opmerking geldt voor het voorgestelde artikel 21, § 2, tweede lid.

2. À l'article 15, § 2, alinéa 3, proposé, il y a lieu de définir la notion de "jours ouvrables", laquelle n'est pas reçue de manière générale en droit, et ce d'autant plus que la loi proposée a vocation à s'appliquer dans des contextes dans lesquels la notion de jour ouvrable peut varier en fait.

3. À l'article 15, § 5, alinéa 6, proposé, il est prévu dans la version française que c'est une décision "définitive" qui est envoyée à l'officier de l'état civil.

Cette disposition, en utilisant le substantif "définitif", laisse inchangés ou reproduit, en les refondant, certains dispositifs procéduraux de l'actuel Code de la nationalité belge⁴¹ qui s'écartent, sur le fond ou quant à la terminologie usitée, du droit processuel commun que forme le Code judiciaire⁴². De tels écarts n'ont parfois d'autre justification que chronologique, le Code de la nationalité belge ayant sur ce point reproduit la terminologie utilisée dans les législations antérieures relatives au droit de la nationalité, adoptées avant le Code judiciaire et n'ayant donc pu tenir compte de la terminologie reçue par celui-ci.

Par souci de lisibilité comme de cohérence de fond et de forme, il conviendrait de supprimer ces écarts lorsqu'ils ne présentent pas, ou plus, de justification⁴³.

Ainsi, la notion de décision judiciaire "définitive" devrait normalement recevoir la même signification que celle que lui en donne l'article 19 du Code judiciaire, à savoir la décision par laquelle un juge "épouse sa juridiction sur une question litigieuse, sauf les recours prévus par la loi", par opposition à la décision "avant dire droit". Si, sous le vocable "définitif", le législateur entend désigner la caractéristique d'une décision qui n'est plus susceptible d'aucun recours - ordinaire ou extraordinaire (article 21 du Code judiciaire) -, il conviendrait

⁴¹ Voir par exemple les articles 11*bis*, § 5, 12*bis*, § 4, alinéa 6, 23, § 8, et 25, alinéas 1er et 3, du Code de la nationalité belge.

⁴² Aux termes de l'article 2 du Code judiciaire, "Les règles énoncées dans le présent Code s'appliquent à toutes les procédures, sauf lorsque celles-ci sont régies par des dispositions légales non expressément abrogées ou par des principes de droit dont l'application n'est pas compatible avec celle des dispositions dudit code".

⁴³ Les dérogations que comporte le Code de la nationalité belge par rapport au droit judiciaire commun peuvent au demeurant éventuellement s'exposer à un grief de contrariété vis-à-vis des articles 10 et 11 de la Constitution, à défaut de pouvoir recevoir la justification objective et raisonnable classiquement requise par la Cour constitutionnelle dans le cadre de son contrôle: voir par exemple l'arrêt n° 52/2004 du 24 mars 2004, à propos de l'absence de prorogation des délais en raison des vacances judiciaires; comp. l'arrêt n° 121/2005 du 6 juillet 2005 (à propos du délai d'appel réduit visé par l'actuel article 12*bis* du Code de la nationalité belge).

2. In het voorgestelde artikel 15, § 2, derde lid, moet een definitie worden gegeven van het begrip "werkdag", dat in het recht niet op een eenduidige manier wordt begrepen, te meer daar de voorgestelde wet geacht wordt toepassing te vinden in contexten waarin het begrip werkdag feitelijk kan verschillen.

3. In het voorgestelde artikel 15, § 5, zesde lid, wordt in de Franse versie gesteld dat aan de ambtenaar van de burgerlijke stand een "décision définitive" wordt gezonden.

Doordat deze bepaling het adjectief "définitive" gebruikt, laat ze een aantal procedurele regelingen van het huidige Wetboek van de Belgische Nationaliteit⁴¹ die inhoudelijk of wat de gebruikte terminologie betreft afwijken van het gemene procesrecht vervat in het Gerechtelijk Wetboek⁴², ongewijzigd of neemt ze die regelingen in een gewijzigde vorm over. Aan zulke verschillen liggen in sommige gevallen uitsluitend redenen van chronologische aard ten grondslag, in zoverre het Wetboek van de Belgische Nationaliteit in dat opzicht de terminologie heeft overgenomen die voorkomt in vroegere wetteksten met betrekking tot het nationaliteitsrecht, aangenomen vóór het Gerechtelijk Wetboek, en waarin dus geen rekening is kunnen worden gehouden met de terminologie van het Gerechtelijk Wetboek.

Ter wille van de leesbaarheid en van de inhoudelijke en vormelijke samenhang dienen die verschillen te worden weg-gewerkt indien ze niet, of niet meer, gerechtvaardigd zijn⁴³.

Aldus moet het begrip "décision définitive" normalerwijs dezelfde betekenis hebben als het begrip "eindvonnis" ("judgement définitif") in artikel 19 van het Gerechtelijk Wetboek, te weten een vonnis waarmee "de rechtsmacht van de rechter over een geschilpunt uitgeput is, behoudens de rechtsmid-delen bij de wet bepaald", in tegenstelling tot de beslissing "alvorens recht te doen". Indien de wetgever met het adjectief "définitive" doelt op een beslissing waartegen geen enkel gewoon of buitengewoon rechtsmiddel (artikel 21 van het

⁴¹ Zie bijvoorbeeld de artikelen 11*bis*, § 5, 12*bis*, § 4, zesde lid, 23, § 8, en 25, eerste en derde lid, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit.

⁴² Artikel 2 van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt: "De in dit wetboek gestelde regels zijn van toepassing op alle rechtsplegingen, behoudens wanneer deze geregeld worden door niet uitdrukkelijk opgeheven wetsbepalingen of door rechtsbeginselen, waarvan de toepassing niet verenigbaar is met de toepassing van de bepalingen van dit wetboek".

⁴³ De afwijkingen die het Wetboek van de Belgische Nationaliteit ten opzichte van het gemeen procesrecht bevat, kunnen bovendien in voorkomend geval worden beschouwd als strijdig met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet indien ze niet op een objectieve en redelijke manier kunnen worden verantwoord, zoals het Grondwettelijk Hof traditioneel voorschrijft in het kader van zijn toetsing: zie bv. arrest nr. 52/2004 van 24 maart 2004, i.v.m. de niet-verlenging van de termijnen vanwege de gerechtelijke vakantie; vergelijk arrest nr. 121/2005 van 6 juli 2005 (i.v.m. de ingekorte termijn van hoger beroep bepaald bij het huidige artikel 12*bis* van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit).

de le remplacer par une expression rédigée de manière plus explicite en ce sens.

La même observation vaut pour les articles 15, § 6, alinéa 5 (article 8 de l'amendement), et 23*bis*, § 3 (article 11 de l'amendement), proposés du Code de la nationalité belge. Les dispositions non modifiées du Code de la nationalité belge qui utiliseraient à mauvais escient le qualificatif de décision judiciaire "définitive" devraient être également examinées à la lumière de la présente observation; tel est le cas des articles 23, § 8, et 25, alinéa 1er, du Code.

L'adjectif "onherroepelijk" aux articles 15, §§ 5, alinéa 6, et 6, alinéa 5 (article 8 de l'amendement), et 23*bis*, § 3 (article 11 de l'amendement), proposés du Code de la nationalité belge dans la version néerlandaise appelle une observation analogue⁴⁴.

Pour ce qui concerne l'adverbe "définitivement" utilisé à l'article 23*bis*, § 1er, 1° et 2°, proposé par l'article 11 de l'amendement, il est renvoyé à l'observation n° 3 formulée sur cette dernière disposition.

Il est en outre rappelé, à toutes fins utiles, qu'aux termes de l'article 28 du Code judiciaire, "[t]oute décision passe en force de chose jugée dès qu'elle n'est plus susceptible d'opposition ou d'appel, sauf les exceptions prévues par la loi et sans préjudice des effets des recours extraordinaires". C'est, semble-t-il, en ce sens que, par exemple, à l'article 1er, § 2, 4°, quatrième tiret, proposé par l'article 2 de l'amendement, les mots "coulée en force de chose jugée" doivent être compris⁴⁵.

4. À l'article 15, § 6, proposé, il serait plus clair d'écrire au début du paragraphe 6 "À défaut du consentement des parents ou des adoptants prévu à l'article 11, § 2, alinéa 2, ... (la suite comme dans la proposition)".

Article 8 de l'amendement

(articles 19 et 21 proposés du Code de la nationalité belge)

Il ne revient pas au législateur de charger la "commission des Naturalisations de la Chambre des représentants" de se prononcer quant au fond sur l'opportunité d'accorder la faveur de la nationalité (article 19, alinéa 3, proposé) et de l'obliger à motiver sa décision (article 21, § 4, alinéa 5, proposé). Il résulte en effet des articles 9 et 74, 1°, de la Constitution que c'est à

⁴⁴ Voir aussi les articles 23, § 8, et 25, alinéa 1er, actuels du Code de la nationalité belge, non modifiés par l'amendement à l'examen.

⁴⁵ Sur ces questions, voir notamment G. de Leval, *Éléments de procédure civile*, 2e éd., Bruxelles, Larcier, 2005, Liège, Coll. de la Faculté de Droit de l'Université de Liège, p. 247; J.-F. Van Drooghenbroeck et F. Balot, "L'autorité de la chose jugée happée par la concentration du litige", in G. de Leval et F. Georges (dir.), *L'effet de la décision de justice. Contentieux européen, constitutionnel, civil et pénal*, Commission Université-Palais, vol. 102, Liège, Anthemis, 2008, p. 169, n° 25.

Gerechtelijk Wetboek) meer openstaat, verdient dat adjectief te worden vervangen door bewoordingen waarbij die betekenis uitdrukkelijker tot uiting komt.

Dezelfde opmerking geldt voor de voorgestelde artikelen 15, § 6, vijfde lid (artikel 8 van het amendement), en 23*bis*, § 3 (artikel 11 van het amendement), van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit. De niet-gewijzigde bepalingen van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit waarin ten onrechte de woorden "décision définitive" worden gebruikt, dienen eveneens te worden onderzocht in het licht van deze opmerking; dit is het geval met de artikelen 23, § 8, en 25, eerste lid, van het Wetboek.

Omtrent het adjectief "onherroepelijk" in de Nederlandse versie van de voorgestelde artikelen 15, §§ 5, zesde lid, en 6, vijfde lid (artikel 8 van het amendement), en 23*bis*, § 3 (artikel 11 van het amendement), van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit dient een soortgelijke opmerking te worden gemaakt⁴⁴.

Wat betreft het bijwoord "onherroepelijk" ("définitivement"), zoals het voorkomt in het voorgestelde artikel 23*bis*, § 1, 1° en 2°, (artikel 11 van het amendement) wordt verwezen naar opmerking 3 gemaakt omtrent de laatstgenoemde bepaling.

Voorts wordt voor zover als nodig eraan herinnerd dat artikel 28 van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt: "Iedere beslissing gaat in kracht van gewijsde zodra zij niet meer voor verzet of hoger beroep vatbaar is, behoudens de uitzonderingen die de wet bepaalt en onverminderd de gevolgen van de buitengewone rechtsmiddelen". Het is wellicht in die zin dat bijvoorbeeld in het voorgestelde artikel 1, § 2, 4°, vierde streepje, (artikel 2 van het amendement) de woorden "in kracht van gewijsde gegaan" moeten worden begrepen⁴⁵.

4. Het zou aan duidelijkheid winnen om in het voorgestelde artikel 15 aan het begin van paragraaf 6 te schrijven: "Bij ontstentenis van de bij artikel 11, § 2, tweede lid, vereiste toestemming van de ouders of van de adoptanten kan ... (voorts zoals in het voorstel)".

Artikel 8 van het amendement

(voorgestelde artikelen 19 en 21 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit)

Het staat niet aan de wetgever om de "Commissie Naturalisaties van de Kamer van volksvertegenwoordigers" ermee te belasten ten gronde te oordelen over de wenselijkheid om de gunst van de Belgische nationaliteit te verlenen (voorgestelde artikel 19, derde lid) en om haar te verplichten haar beslissing te motiveren (voorgestelde artikel 21, § 4, vijfde lid). Uit de

⁴⁴ Zie eveneens de huidige artikelen 23, § 8, en 25, eerste lid, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit, die niet worden gewijzigd door het voorliggende amendement.

⁴⁵ Omtrent deze kwesties, zie inzonderheid G. de Leval, *Éléments de procédure civile*, 2e uitg., Brussel, Larcier, 2005, Luik, Coll. de la Faculté de Droit de l'Université de Liège, 247; J.-F. Van Drooghenbroeck et F. Balot, "L'autorité de la chose jugée happée par la concentration du litige", in G. de Leval et F. Georges (red.), *L'effet de la décision de justice. Contentieux européen, constitutionnel, civil et pénal*, Commission Université-Palais, deel 102, Luik, Anthemis, 2008, 169, nr. 25.

la Chambre des représentants elle-même qu'est attribué le pouvoir d'octroyer les naturalisations.

Article 11 de l'amendement

(Article 23bis proposé du Code de la nationalité belge)

1. Si l'intention des auteurs de l'amendement est bien d'apporter une plus grande sécurité juridique en énonçant de manière limitative les infractions qui peuvent entraîner la déchéance de la nationalité belge, l'on peut se demander si l'objectif est bien atteint dès lors que l'article 23, § 1er, 2°, du Code de la nationalité belge prévoit la déchéance de la nationalité belge en cas de manquement grave aux devoirs de citoyenneté, ce qui recouvre un nombre indéterminé d'infractions pénales, et que les procédures et garanties offertes ne sont pas les mêmes aux articles 23 actuel et 23bis proposé du Code.

2. L'article 23bis, § 1er, 1°, proposé contient une liste d'articles du Code pénal et de la loi du 15 décembre 1980 "sur l'accès au territoire, le séjour, l'établissement et l'éloignement des étrangers"

Parmi les dispositions exclues de cette énumération figurent les articles 120octies, 123ter, 136quinquies, 138 et 139 du Code pénal, alors même que les infractions commises et leurs sanctions paraissent comparables à celles qui figurent dans la liste.

3. Au 1° et 2° du paragraphe 1er de l'article 23bis, proposé, il y a lieu de supprimer le mot "définitivement" car il pourrait donner à penser que ce n'est pas le même jugement qui prononce en même temps la peine principale et la peine accessoire de la déchéance.

Observations finales

1. En vertu de l'article 569, 22°, du Code judiciaire, le tribunal de première instance connaît "des demandes visées aux articles 11bis et 12bis du Code de la nationalité belge et des déclarations fondées sur les articles 15 à 17, 24, 26 et 28 du même Code".

L'article 628, 9°, du Code judiciaire relatif à la compétence territoriale en la matière fait référence aux mêmes dispositions pour la compétence matérielle.

Ces deux dispositions doivent être adaptées dans la mesure où plusieurs dispositions du Code sont abrogées par l'amendement pour fusionner avec l'article 15 tel qu'il est modifié par celui-ci.

2. Plusieurs dispositions de l'amendement contiennent des renvois inexacts ou insuffisamment précis.

artikelen 9 en 74, 1°, van de Grondwet volgt immers dat het aan de Kamer van volksvertegenwoordigers zelf is dat de bevoegdheid om naturalisatie te verlenen wordt toegekend.

Artikel 11 van het amendement

(voorgestelde artikel 23bis van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit)

1. Indien het wel degelijk de bedoeling van de indieners van het amendement is om een grotere rechtszekerheid te bieden door op beperkende wijze de strafbare feiten op te sommen die de vervallenverklaring van de Belgische nationaliteit tot gevolg kunnen hebben, rijst de vraag of dit opzet wel wordt bereikt doordat artikel 23, § 1, 2°, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit de vervallenverklaring van de Belgische nationaliteit voorschrijft in het geval van ernstige tekortkomingen aan de verplichtingen als Belgische burger, wat een onbepaald aantal strafrechtelijke vergrijpen omvat, en doordat de voorgeschreven procedures en de geboden garanties niet dezelfde zijn in het huidige artikel 23 als in het voorgestelde artikel 23bis van het Wetboek.

2. Het voorgestelde artikel 23bis, § 1, 1°, bevat een lijst met artikelen uit het Strafwetboek en uit de wet van 15 december 1980 "betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen"

In die opsomming ontbreken de artikelen 120octies, 123ter, 136quinquies, 138 en 139 van het Strafwetboek, ofschoon de strafbaar gestelde feiten en de desbetreffende sancties vergelijkbaar lijken met die welke voorkomen op de lijst.

3. In het voorgestelde artikel 23bis, § 1, 1° en 2°, moet het woord "onherroepelijk" worden geschrapt, omdat het de indruk kan wekken dat de hoofdstraf en de aanvullende straf van vervallenverklaring niet gelijktijdig in hetzelfde vonnis worden uitgesproken.

Slotopmerkingen

1. De rechtbank van eerste aanleg neemt krachtens artikel 569, 22°, van het Gerechtelijk Wetboek kennis van "de vorderingen als bedoeld in de artikelen 11bis en 12bis van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit en van de verklaringen op grond van de artikelen 15 tot 17, 24, 26 en 28 van hetzelfde Wetboek".

Artikel 628, 9°, van het Gerechtelijk Wetboek, dat de bevoegdheid *ratione loci* ter zake regelt, verwijst naar dezelfde bepalingen inzake de bevoegdheid *ratione materiae*.

Deze twee bepalingen moeten worden aangepast in zoverre het amendement verscheidene bepalingen van het Wetboek opheft, en samengevoegd worden in artikel 15, zoals het bij het amendement wordt gewijzigd.

2. Verscheidene bepalingen van het amendement bevatten onjuiste of onvoldoende duidelijke verwijzingen.

Ainsi, par exemple:

1° à l'article 7bis, § 3, du Code de la nationalité belge, proposé par l'article 4 de l'amendement, il y a lieu de renvoyer "au paragraphe précédent" et non "à l'alinéa précédent";

2° à l'article 11, § 2, alinéa 2, du Code de la nationalité belge, proposé par l'article 5 de l'amendement, il serait indiqué de renvoyer "à l'alinéa 1er, 1° et 2°";

3° à l'article 15, § 3, alinéa 2, du Code de la nationalité belge, proposé par l'article 8 de la proposition, le renvoi à l'alinéa 1er du même paragraphe doit être revu, la rédaction de cette disposition devant en outre être améliorée, afin notamment de mieux faire apparaître si le délai prolongé d'un mois prend cours à l'expiration du délai initial ou au moment de la communication du dossier au parquet ⁴⁶;

4° sur le renvoi fait à l'alinéa 1er, une question analogue se pose à l'article 15, § 3, alinéa 4, *in fine*, proposé du Code de la nationalité belge;

5° à la fin de la phrase liminaire de l'article 23bis, § 1er, du Code de la nationalité belge, proposé par l'article 11 de l'amendement, il convient, semble-t-il, de renvoyer tant au 1° qu'au 2° de l'article 11, § 1er, alinéa 1er, proposé du même Code.

3. La concordance entre les deux versions linguistiques du texte proposé doit être réexaminée.

Ainsi, par exemple:

1° à l'article 11, § 2, alinéa 1er, 2°, quatrième tiret, du Code de la nationalité belge, proposé par l'article 5 de l'amendement, il convient, dans la version française, de remplacer les mots "douze ans" par les mots "dix-huit ans";

2° à l'article 12bis, 2°, cinquième tiret, proposé par l'article 8 de l'amendement, il convient, dans la version française, de remplacer les mots "un emploi à temps plein" par les mots "l'équivalent d'un emploi à temps plein", comme au 3°, cinquième tiret, deuxième "sous-tiret", de la même disposition;

3° à l'article 21, § 3, du Code de la nationalité belge, proposé par l'article 8 de l'amendement, il y a lieu d'ajouter les mots "en Belgique" dans la version française.

4. Les dispositions proposées par l'amendement ne tiennent pas toutes compte des règles de légistique.

⁴⁶ Voir aussi l'article 21, § 4, alinéa 3, du Code de la nationalité belge, proposé par l'article 8 de l'amendement.

Zo bijvoorbeeld:

1° moet in artikel 7bis, § 3, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit (artikel 4 van het amendement) worden verwezen naar "de vorige paragraaf" en niet naar "het vorige lid";

2° is het aangewezen om in het voorgestelde artikel 11, § 2, tweede lid, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit (artikel 5 van het amendement) te verwijzen naar "het eerste lid, 1° en 2°";

3° moet in het voorgestelde artikel 15, § 3, tweede lid, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit (artikel 8 van het amendement) de verwijzing naar het eerste lid van dezelfde paragraaf worden herzien en moet de redactie van deze bepaling tevens worden verfijnd, zodat onder meer duidelijker blijkt of de verlengde termijn van een maand aanvangt bij het verstrijken van de oorspronkelijke termijn, dan wel op het tijdstip van de mededeling van het dossier aan het parket ⁴⁶;

4° rijst bij de verwijzing naar het eerste lid eenzelfde vraag met betrekking tot het voorgestelde artikel 15, § 3, vierde lid, *in fine*, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit;

5° moet aan het eind van de inleidende zin van het voorgestelde artikel 23bis, § 1, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit (artikel 11 van het amendement) blijkbaar zowel naar de bepaling onder 1° als naar de bepaling onder 2° van het voorgestelde artikel 11, § 1, eerste lid, van hetzelfde Wetboek worden verwezen.

3. De overeenstemming tussen de Nederlandse en de Franse versie van de voorgestelde tekst moet worden herzien.

Zo bijvoorbeeld:

1° moeten in de Franse versie van het voorgestelde artikel 11, § 2, eerste lid, 2°, vierde streepje, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit (artikel 5 van het amendement) de woorden "douze ans" worden vervangen door de woorden "dix-huit ans";

2° moeten in de Franse versie van het voorgestelde artikel 12bis, 2°, vijfde streepje (artikel 8 van het amendement) de woorden "un emploi à temps plein" vervangen worden door de woorden "l'équivalent d'un emploi à temps plein", net als in de bepaling onder 3°, vijfde streepje, tweede "substreepje", van dezelfde bepaling.

3° moeten in de Franse versie van het voorgestelde artikel 21, § 3, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit (artikel 8 van het amendement) de woorden "en Belgique" worden toegevoegd.

4. Sommige bepalingen voorgesteld bij het amendement zijn niet in overeenstemming met de regels inzake de wetgevingstechniek.

⁴⁶ Zie eveneens het voorgestelde artikel 21, § 4, derde lid, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit (artikel 8 van het amendement).

Ainsi, par exemple:

1° aux articles 1er, § 2, 4°, 7*bis*, § 2, alinéa 1er, 11, §§ 1er, 1° et 2°, et 2, alinéas 1er, 1° et 2°, 2 et 3, 12*bis*, 1°, 2°, 3° et 4°, 15, alinéas 1er et 2, et 19, alinéas 1er et 2, proposés du Code de la nationalité belge et à l'article 17 de l'amendement, les énumérations doivent être présentées en utilisant les subdivisions "1°", "2°", "3°", etc., éventuellement elles-mêmes subdivisées en "a)", "b)", "c)", etc., et l'usage de tirets ou autres signes doit être évité ⁴⁷;

2° il convient certainement d'éviter qu'une énumération insérée au sein d'une énumération principale soit présentée en utilisant le même signe et sans procédé typographique adéquat; tel est le cas à l'article 12*bis*, 3°, cinquième tiret, dans lequel les sixième, septième et huitième tirets sont en réalité des subdivisions du cinquième;

3° il est préférable de consacrer un article modificatif ou abrogatoire à chaque disposition modifiée ou abrogée, ce qui devrait conduire le législateur à éviter l'insertion d'un ensemble d'articles sous un seul article modificatif, comme il est procédé à l'article 8 de l'amendement ⁴⁸;

4° il convient d'éviter en toute hypothèse d'adopter un article en le mentionnant comme "(abrogé)", comme les articles 13, 14, 16 et 17 figurant sous l'article 8 de l'amendement ⁴⁹;

5° à l'article 21 du Code de la nationalité belge, proposé par l'article 8 de l'amendement, qui est une disposition entièrement nouvelle, il n'y a pas de raison d'y faire figurer un paragraphe 2*bis* ou un second paragraphe 4, suivi des signes "[...]", sans texte; les paragraphes 2*bis*, 3, 4 et 5 devront donc être respectivement renumérotés 3, 4, 5 et 6, le second "paragraphe" 4, sans texte, étant en tout état de cause omis.

⁴⁷ Principes de technique législative - Guide de rédaction des textes législatifs et réglementaires, www.raadvst-consÉtat.be, onglet "Technique législative", recommandations n°s 58 et 59.

⁴⁸ *Ibid.*, recommandations n°s 105 à 132.2.

⁴⁹ *Ibid.*

Zo bijvoorbeeld:

1° moeten in de voorgestelde artikelen 1, § 2, 4°, 7*bis*, § 2, eerste lid, 11, §§ 1, 1° en 2°, en 2, eerste lid, 1° en 2°, tweede en derde lid, 12*bis*, 1°, 2°, 3° en 4°, 15, eerste en tweede lid, en 19, eerste en tweede lid, van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit en in artikel 17 van het amendement de opsommingen worden aangegeven met behulp van de onderverdelingen "1°", "2°", "3°" enz., die op hun beurt eventueel kunnen worden onderverdeeld in "a)", "b)", "c)", enz., en moeten streepjes en andere tekens worden geweerd⁴⁷;

2° mag een opsomming ingevoegd in een opsomming van een hogere orde geenszins worden weergegeven met eenzelfde teken of zonder een aangepaste typografie; dat is het geval met artikel 12*bis*, 3°, waarin het zesde, zevende en achtste streepje in werkelijkheid onderverdelingen zijn van het bepaalde in het vijfde streepje;

3° is het verkieslijk iedere wijziging of opheffing van een bepaling op te nemen in een afzonderlijk artikel, waarbij de wetgever ervan afziet een aantal artikelen samen te brengen in een enkel wijzigingsartikel, zoals het geval is met artikel 8 van het amendement ⁴⁸;

4° kan een artikel hoe dan ook niet worden aangenomen met de vermelding "(opgeheven)", zoals dat het geval is met de artikelen 13, 14, 16 en 17 onder artikel 8 van het amendement ⁴⁹;

5° er is geen grond om in het voorgestelde artikel 21 van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit (artikel 8 van het amendement), dat een volledig nieuwe bepaling is, een paragraaf 2*bis* op te nemen, noch een tweede paragraaf 4, gevolgd door de tekens "[...]" en zonder tekst; de paragrafen 2*bis*, 3, 4 en 5 moeten dus respectievelijk 3, 4, 5 en 6 worden vernummerd en de tweede "paragraaf 4", zonder tekst, moet hoe dan ook wegvallen.

⁴⁷ Beginselen van de wetgevingstechniek - Handleiding voor het opstellen van wetgevende en reglementaire teksten, www.raadvst-consÉtat.be, tab Wetgevingstechniek, aanbevelingen 58 en 59.

⁴⁸ *Ibid.*, aanbevelingen 105 tot 132.2.

⁴⁹ *Ibid.*

L'assemblée générale de la section de législation, qui a délibéré des observations générales était composée de

Messieurs

R. ANDERSEN,	premier président du Conseil d'État,
P. LEMMENS,	président de chambre,
P. LEWALLE,	
P. VANDERNOOT,	
E. BREWAEYS,	
W. VAN VAERENBERGH,	conseillers d'État,
M. RIGAUX,	
M. TISON,	
Y. DE CORDT,	
S. VAN DROOGHENBROECK,	assesseurs de la section de législation,
M. FAUCONIER,	greffier assumé.

Les rapports ont été présentés par MM. R. Wimmer, auditeur et T. Corthaut, auditeur adjoint.

La concordance entre la version française et la version néerlandaise a été vérifiée sous le contrôle de M. P. Vandernoot.

<i>Le greffier,</i>	<i>Le premier président,</i>
M. FAUCONIER	R. ANDERSEN

La deuxième chambre des vacations, qui a délibéré des observations particulières était composée de

Messieurs

R. ANDERSEN,	premier président du Conseil d'État,
P. LEWALLE,	
P. VANDERNOOT,	conseillers d'État,
Y. DE CORDT,	
S. VAN DROOGHENBROECK,	assesseurs de la section de législation,
M. FAUCONIER,	greffier assumé.

Le rapport a été présenté par MM. R. Wimmer, auditeur.

De algemene vergadering van de afdeling Wetgeving, die over de algemene opmerkingen beraadslaagd heeft, was samengesteld uit

De Heren,

R. ANDERSEN,	eerste voorzitter van de Raad van State,
P. LEMMENS,	kamervoorzitter,
P. LEWALLE,	
P. VANDERNOOT,	
E. BREWAEYS,	
W. VAN VAERENBERGH	staatsraden,
M. RIGAUX,	
M. TISON,	
Y. DE CORDT,	
S. VAN DROOGHENBROECK,	assessoren van de afdeling Wetgeving,
M. FAUCONIER,	toegevoegdgriffier.

De verslagen werden uitgebracht door de Heren R. Wimmer, auditeur en T. Corthaut, adjunct-auditeur.

Overeenstemming tussen de Franse en de Nederlandse tekst werd nagezien onder toezicht van de Heer P. Vandernoot.

<i>De griffier,</i>	<i>De eerste voorzitter,</i>
M. FAUCONIER	R. ANDERSEN

De tweede vakantiekamer, die over de bijzondere opmerkingen beraadslaagd heeft, was samengesteld uit

De Heren

R. ANDERSEN,	eerste voorzitter van de Raad van State,
P. LEWALLE,	
P. VANDERNOOT,	staatsraden,
Y. DE CORDT,	
S. VAN DROOGHENBROECK,	assessoren van de afdeling Wetgeving,
M. FAUCONIER,	toegevoegdgriffier.

Het verslag werd uitgebracht door Heren R. Wimmer, auditeur.

La concordance entre la version française et la version néerlandaise a été vérifiée sous le contrôle de M. P. Vandernoot.

Le greffier,

M. FAUCONIER

Le premier président,

R. ANDERSEN

De overeenstemming tussen de Franse en de Nederlandse tekst werd nagezien onder toezicht van de Heer P. Vandernoot.

De griffier,

M. FAUCONIER

De eerste voorzitter,

R. ANDERSEN